

BAJAI HONPOLGÁR

2012. január

XXIII. évfolyam 1. (255.) szám

Ára: 250 Ft

Bukovinai székelly betlehemesek, ún. csobánolók, Csátalja, 1947. (A Türr István Múzeum gyűjteményéből)

In memoriam Bácskai Sándor Keve

(1927-2011)

Az elhivatottság korai jelentkezése nem példátlan, de ritka jelenség. Az viszont már szerfelett meglepő, hogy valaki zseni gyermekkorban nyilvánítsa ki pályaelektióját. Az emléket a Bácskai-ház szájhagyománya őrizte meg. A kisebbik fiú, Sanyi mindössze négyéves, mikor határozottan kijelenti: belőlem pap lesz. Az indítékok természetesen ma már feltárhatatlannak, a végcél a pöttöm kis klerikus azonban pontosan megjelöli: pápa szeretne lenni. Nyilván sejtelve sem lehet arról, hogy vágyalmával egy vasakarátú esztergomi bíboros szellemi örököse. Még kevésbé tudhatja azt, hogy az olasz bíbornokok nacio-

nalista érdekszövetségén ez a fortélyos főpap, Bakócz Tamás sem tudott áttörni. A tiszteletre méltó cél marad, a szándék kiheggyezett nyilvesszeje azonban a centrumtól távolabb fog becsapódni.

Arról, hogy a gyermeki vágy bűvó patkaja a következő hat évben milyen rejtékutakon halad, nincs tudomásunk. 1938-ban bácskai Sándort a III. Béla Gimnáziumba íratják be. Az intézmény ekkor már ötvenkilenc éve állt hivatásukat kiválóan művelő tudós atyák igazgatása alatt. A középiskola a város szellemi elitjének egy rangos, az iskola falain túlterjedő kisugárzású centruma.

A hosszú tanári pályafutását jórészt Baján eltöltő Székely Károly például a fizika oktatását emeli a kor tudományát követő színvonalra. Tordai Ányos az átélés élményével telített irodalmat táplálja az ifjú lelkekbe. A század negyedik évtizedében oktató tanári kar méltó elődeihez. Keve atya – több mint fél évszázad távlatából visszapillantva – két kiemelkedő képességű tanárát emlegette, akik személyiségének fejlődésére különösen nagy hatást gyakoroltak.

Elsőként Sulyok Ignác befolyását kell megemlítenünk. Osztályfőnöke politikai kurzustól nem befolyásolt szellemi habitusát jellemzi a következő. 1940 őszén az ön-

képzőkörben francia szakosztály működését indítja el. Célja a francia művészet, kultúra és a francia szellem mélyebb megismerése. Ne feledkezzünk meg a dátum történelmi beágyazottságáról. A Wehrmacht alig fél éve hódította meg az országot. Gallia csúfos vereséget, történelmének legmélyebb megaláztatását szenvedte el. A kontraszt teljességét érzékelteti, hogy az önképzőkörben nincs német szakosztály. Ugyancsak 1940-ben indul Barta Lénárd irányításával a szociológia szakkör. Az elnevezés némileg megtévesztő, hiszen Szekfü Gyula *Három nemzedék és ami utána következik* című művét dolgozzák fel. A kiváló történész a reformkortól indulva rajzolja meg a magyar társadalmi és gazdasági fejlődést. Meggyőződése, hogy a Széchenyi által megálmodott jövőkép a nemzet boldogulásának egyetlen lehetséges útja. A neobarokk-társadalom című fejezet pedig eloszlatja azt az illúziót, hogy a Horthy-korszak örököse lenne a nagycenki mauzóleum nagy álmodójának.

Két tanár szellemét idéztük meg azok közül, akik fontos szerepet játszottak az ifjú diák világvilágképzésének kidolgozásában. Ezek a visszapillantások szemléltetik azt az önálló, független véleményalkotásra készítendő pedagógiát, mellyel a ciszterci atyák formálták az egyéniségeket.

A gimnázium törekszik az antik görög eszmény, a kalokagathea megvalósítására is. Eszerint a testi és szellemi adottságokat egyaránt harmonikusan fejleszteni kell. Bár Sanyi kiváló tanulmányi eredményei jelzik, hogy nem az intellektuális foglalkozástól vonja meg az időt, sikeresen űz két sportágat. Kiemelkedő teljesítményű játékos a kosárlabda csapatnak, másrészt, amint az időjárás megengedi, szenvedélyesen hódol a vízi sportoknak. Kanalaz túra-csónakokban, evez versenyhajókon, úszik és vízilabdázik. Ilyen hatások alatt alakul ki választott élethivatása, mely a ciszterci ornátus felvétele után – reményei szerint – a testnevelési főiskola elvégzésével fog beteljesedni. Ő lesz a rend egyetlen tagja, aki majd a szerzetesi életformát a test fizikai adottságainak kiművelésével egyesíti.

A befolyásolhatatlan menetű történelem azonban gyakran tereli a megálmodott helyett más mederbe az egyéni sorsot. Az 1946-ban tett érettségi után Zircen kezd meg teológiai tanulmányait. A döntés súlyának érzékeléséhez gondoljuk át a következőket. Bácskai Sándor a gimnázium eminens tanulója volt. Képességeivel bármilyen polgári pályán érvényesülhetett volna. Bár noviciátusa kezdetén a politikai égbolt még nem komorult el teljesen, de

A küzdő egyház ifjú, elszánt bajnoka

gondolkodó, előrelátással bíró embernek a végkifejletről aligha lehettek kétségei. Aki papi hivatást választ, azt üldözésre ítélt ellenségének fogja tekinteni a mind erőszakosabbá váló államhatalom. Azt, hogy a diktatúra milyen mértékű megtorlást alkalmaz, sem kiszámítani, de még megsejteni sem lehetett. Biztosnak csak az látszott, hogy aki a szerzetességet vállalja, előjegyezte magát a mártírsorsra. Ehhez rendíthetetlen hit, tiszteletre méltó erkölcsi szilárdság és bátorság kellett.

A „fordulat éve” létrehozza az egypárti diktatúrát, mely a szerzetes rendek jó részét 1950-ben feloszlatja. Keve a világi egyház kötelékébe lép át, és egy év múlva a székesfehérvári püspök áldozópappá szenteli. A fiatal káplánok életét az egyházi szolgálat kötelmei még jobb időkben sem párnázták puhára. Az ötvenes években pedig az állam sokat tesz annak érdekében, hogy eltöprengjenek: okos gondolat volt-e ily szorosan nyomába szegődni a Megváltónak. A Sándor atyává világszóró Keve is végigszendve azokat a hányattatásokat, melyekkel az állami beavatkozás próbára teszi az ifjú klerikusok állóképességét. A káplán azonban erkölcsileg is edzett sportember, szívósan kiállja a kincstárilag vadított mén rodeóját, és nyeregben marad.

A viszonylagos nyugalom kikötője egy közép-dunántúli község, Sárosd lesz, ahol segédlelkési státusba kerül. A hivatali előmenetel esélyei azonban nem sok jóval kecsegtetnek. Plébánosa elhunytában ugyanis jelentős szerepe lehetett annak a kemény

ideológiai eszmecserének, melyet a belügyi szervek a parókussal lefolytattak. Így örökölte meg Keve atya az immáron egy-személyesre zsugorodott plébániát. Kinevezéséhez a hívek beavatkozása nagy mértékben járult hozzá. Megkedvelték a művelt, nyelvükön szépen és érthetően beszélő, szelíd modorú káplánt. Ultimátumot intéztek a püspökhöz: megtagadják az egyházi adó kifizetését, ha nem a megszeretett fiatal papjukat nevezik ki plébánossá. Ismert dolog, hogy a főpásztorok döntését igyekezett keresztelni az egyházügyi hivatal. Valószínűsíthető, hogy Keve beiktatása arra az időre esett, amikor a Kádár-rezsim már rendezni igyekezett kapcsolatait a Vatikánnal. Így vélhetőleg az enyhülés fuvallata segíti őt a sárosdi paplak tulajdonosi stallumába.

Huszonkilenc esztendő telt el Pannónia e természeti szépségekben nem dúskáló táján. Szelídséggel, türelemmel, megértéssel építgeti a lelkekben azt az ideált, melyet ama héber próféta kétezer éve Galileában megalkotott. Két szomszédos helységben is pasztorál. A számárhátnál ugyan modernebb járművel közlekedik, a rozszant Trabant mégsem a túltengő jólét szimbóluma. A lelkek pasztorának sajnos néha azt is tapasztalnia kell, hogy nem minden gyámoltottja fogékony az Igére. Egy ízben sárosdi védeneci IV. Henrik francia király elvét – „Tyúk főjön minden paraszt fazekában!” – a parókia baromfiudvarának rovására érvényesítik. A kongóan üres ól látványa Keve atya számára sem lehet sikerélmény, azonban gyakorolja a megbocsátás keresztényi erényét, és még maga csitítgatja a veszteség miatt sírva lamentáló házvezetőnőjét.

A falucska lelki mezejének türelmes gondozása azonban gyériti az efféle gonosz gyomok sarjadzását, és erősíti a hívek ragaszkodását. A Baján töltött két évtized során is számtalanszor megtörténik, hogy a falu lakói felkeresik és igénylik egykori lelkipásztoruk szentségi szolgálatát. Házaságkötésre hívják vissza, gyermekeket keresztel, volt híveinek sírjánál mondja el a liturgia ősi igéit, és nyújt vigasztalás a hozzátartozóknak. A három évtizedes vidéki lét nem ítéli szellemi elszigeteltségre. Olvasó típus, és örökölt könyvtárát módszeresen egészíti ki az 1960-as évek után megélnékönyvkiadás legjobb termékeivel. Papi tevékenységét a templom, az ima, a cselekvő emberszeretet és a könyvekből kisugárzó kulturális elmélyedés között osztja meg.

Sorsában az 1992-es év, a szülővárosába való visszatérés hoz döntő változást. A ciszterci apátság visszakapja bajai rendhá-

zát. Az egykor célszerűen tervezett, gondosan kivitelezett épület igen elhanyagolt állapotú. Az új honfoglalás, a rekonstrukció hatalmas erőfeszítést igényel. A szervezőmunkában elvben segítené mellé beosztott rendtársa, Zámbo Imre. A súlyosan beteg szerzetes elhunytá után Kiss Benedek bajai akkreditálása támogatná az újra szerveződő klastrom házfőnökét. Ám rövidesen új álláshelyre irányítják. Így Keve atyának egyedül kell megbirkóznia az ezernyi nehézséggel. Szerencséjére együttműködő szakértőre lel Mezei Lajos személyében. Az építőipari cég tulajdonosa mind az átalakítások tervezésében, mind a kivitelezés végrehajtásában nélkülözhetetlen segítőtársa Kevének.

A derűs színekbe öltözött rendház központja lesz a helyi és környékbeli ciszterci öregdiákok összefüveteleinek. A genius loci megteremtésében döntő szerepe van a házfőnök rokonszenves személyiségének. Bár a rendnek Magyarországon öt gimnáziuma volt, figyelemre méltó, hogy ilyen baráti kör csak Baján és Budapesten alakult meg.

A visszatérés korszaka Keve atya számára az arany alkony húsz évét jelentette. Bácskai Sándor a város intézményévé válik. Bár hatvanötödik évében jár, életereje fölébe kerekedik a gyarló test figyelmeztető jelzéseinek. Szelleme friss és töretlen, könnyedén idézi meg a hajdanvolt diákkor dús emlékeit és a közben eltelt fél évszázad történéseit. Fekete-fehér ornátusa szinte nélkülözhetetlen eleme a Tóth Kálmán tér napsugaras, délelőtti ornamentikájá-

Az Úr szolgálatában, az idő ezüst havával borított fejjel

nak. Szívesen társalog barátokkal, ismerőssel. Szava oldott, agya gyorsan vált, hajlik a humorra, tréfálkozásra. Érdeklődése széles körű, fogékony a változó világ friss impulzusaira. Szobája, melynek ablakain a templom karcsú tornya kandikál be, patinás könyvszekrényekkel, öblös karosszékekkel ékes. Ez a meghitt baráti beszélgetések, boncolgató, fontolgató és latolgató filozofálás varázskörébe vont sziget a város közepén. Minden hó első keddjén megélnékül a szoba: összegyülekeznek a ciszterci öregdiákok.

Keve atya a hazatérés utáni első évtizedben lelkési tevékenységét a rendház, a templom és a Szent László Gimnázium háromszögében feje ki. Misét mond, a középiskolában vallástant oktat, otthonában pedig fogadja a gondjait vele megosztó, lelki vigaszra éhező híveket. Sajnos, a múlt idő-

vel egyre gyakrabban kell egykori barátok és ismerősök ravatalánál intónálnia a Circumdederunt immáron magyar változatát.

Még a sárosdi lelkipásztorkodása idején beszél testvéreinek egy olyan óhajáról, mely a vélhetőleg távoli jövőre vonatkozik. Amikor elérkezik a végső óra, Baján, szerzetestársai sírboltjában szeretne végső nyugalomra térni. Az egyszerű kriptát ugyan nem ékesíti a pápai sírra álmo-

dott márványcsoda, a Michelangelo faragta haragvó Mózes, azonban más kiváltsággal bír. Bő kilométernyire hömpölyög a bölcs, öreg, hatalmas folyam. A Duna lágy és bársonyos hullámain szelte az ifjú úszóbajnok, s e nyájas partokra tért vissza a Sándorból Kevévé szentelt öreg szerzetes. A derűs évszak elérésekor azonnal megjelent a Sugovica főnyén. A kar nyilván nem a régi lendülettel csapott a vízre, az úszás mértéktartóvá tempósodott, az ember és az őselem találkozása azonban változatlan erővel lobbantotta fel az élményt. A bajnok most már ismeretlen, élő nem járta vizeken halad végső célja felé. A földi tiara nem adatott meg, de reméljük, ama túlsó parton várja őt a szenvedések és megpróbáltatások között hűnek és igaznak bizonyultak méltó koronája.

Dr. Dániel József

Városi kitüntetések

Baja Város Képviselő-testületének 2011. december 17-én tartott ünnepi ülésén az alábbiak kaptak kitüntető címet, illetve kitüntető díjat

Baja Város Díszpolgára kitüntető cím
Albert Sándorné

Baja Városért kitüntető cím
Dr. Bogár Judit
Dr. Nebojszki László

Baja Város Közszolgálatáért kitüntető díj
Farkas Attila

Baja Város Oktatásáért kitüntető díj
Erős János Árpád
Permai Gyula

Baja Város Kultúrájáért kitüntető díj
Dr. Maruzsa Zoltán Viktor

Baja Város Egészségügyéért kitüntető díj
Dr. Hal Viktor
Dr. Mészáros Endre

Baja Város Sportjáért kitüntető díj
Tartsányi Gabriella

Baja Város Fejlesztéséért kitüntető díj
Tan Attila

Baja városában végzett szociális munkáért kitüntető díj
Fekete Szabolcs

Baja Város Közbiztonságáért kitüntető díj
András István

Baja Város Kisebbségeiért kitüntető díj
Szentistváni ÁMK
Horvát Nemzetiségi Szakkör

Az 1956-os forradalom Emlékdíja
Ikotity József

Baja Város Polgármestere kitüntető díja
Ad Libitum Kórus

Baja Város Mestere kitüntető díj
Kovács Péter

Az Országos Víz és Élet Képzőművészeti Biennálé III. kiállítása után

A biennálé három kiállításának csaknem évtizedes története adja az alapját és lehetőségét annak, hogy a III. után néhány tapasztalatunkat megosszuk az érdeklődő olvasókkal. Tehetem ezt azért is, mert civil lokálpatriótaként, a tárgykör elkötelezettjeként részese voltam a folyamat valamennyi mozzanatának.

A biennálé tematikájának vonzó, inspiráló jellege, a képzőművészek fokozódó érdeklődése, a műalkotások növekvő mennyisége és azok kiváló minősége, a szakma és a látogatók pozitív véleménye igazolja a témában egyetemes, műfaji és technikai vonatkozásban kötetlen kiállítás-sorozat létjogosultságát. Ez az országos képzőművészeti esemény az örömet, a derűt szükösen hordozó, zaklatott világunkban színvonalas alkotások bemutatásával magasabb minőségbe emel, elgondolkodtat, értékeket, barátságokat terem és alakít. Ösztönöz arra is, hogy a vízzel, legfontosabb stratégiai kincsünkkel és egész környezetünkkel felelősebben bánjunk.

A biennálé összefogta és Bajára hozta a jó minőségű, friss, üde képzőművészeti alkotások gazdag kollekcióját. Ehhez hasonló mennyiségű, több műfajú, jó minőségű képzőművészeti anyag együtt országosan is ritka látvány. Ilyen specifikus, ismétlődő esemény (a *Sziget – Installációs Kiállítás* és *Akcióművészeti Bemutató*-n kívül) városunkban még nem volt. A biennálé kiállításainak sikere is bizonyítja, hogy ez a város alkalmas helyszíne egy egyetemes értékeket átfogó, sajátos arculatához illeszkedő országos képzőművészeti kiállítás-sorozat megrendezésének.

Kortárs művészettörténeti tény – és erre a Duna menti, határ közeli, több nemzetiségű, tradicionálisan kultúrát szerető város joggal lehet(ne) büszke –, hogy a biennálé szervezésével és kiállításainak rendezésével Baja és az Eötvös József Főiskola bekerült az ország magas szintű képzőművészeti vérkeringésébe, a rangos biennálékat, triennálékat rendező, nemzetközileg is ismert és jegyzett városok közé.

A kiállítások mindegyikére a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete (MAOE) és a Képzőművészeti Szövetségek közreműködésével országos pályázati meghívást adtunk közre. A II. és a III. esetében a „tematikus” megszorítást elhagytuk, és a műtárgyak beadásának-átvételének helyszínét és a kiírók összetételét is meg-

változtattuk. Mennyiségi és minőségi tényezők indokolták, hogy a II. és a III. kiállításra – jelentkezési lappal – 350-350 pályázati felhívást küldtünk el ismert, országos kiállításon gyakorta szereplő, a témakör iránt érdeklődő művészeknek.

A műtárgyak beadásának helye 2007-ben Baja, Türr István Múzeum; 2009-ben Budapest, Vízgazdálkodási és Környezetvédelmi Központi Igazgatóság (VKKI) székháza, Kecskemét, Cifrapalota, Baja, EJF Könyvtára; 2011-ben Budapest, Műcsarnok, Kecskemét, Cifrapalota, Baja, EJF Könyvtára.

Az I. kiállításra (2007) 45 szerző 87 munkával jelentkezett. A zsűri véleménye alapján 37 alkotó 56 munkáját mutattuk be. Helyszín: Nagy István Képtár, rendező: Kovács Zita. A kiállítást Kóthay László vízügyi szakállamtitkár nyitotta meg.

A II. kiállításra (2009) 132 jelentkező 234 alkotást küldött. Bírálat után 92 művész 122 munkáját állítottuk ki. Helyszín: EJF Konferenciaközpont aulája, rendező: Klossy Irén. E kiállítást is Kóthay László vízügyi szakállamtitkár nyitotta meg.

A III. kiállításra (2011) 153 alkotó (közülük hét külföldi) 286 műalkotással pályázott. Ez alkalommal a zsűri 104 művész 149 munkáját tartotta e kiállításra alkalmasnak. Helyszín: Bácskai Kulturpalota, rendező: Klossy Irén. A kiállítást dr. Aknai Tamás művészettörténész, egyetemi tanár nyitotta meg.

A kiállítások mindegyikének szakszerű, modern felfogású, az összehatást fokozó rendezése, a művek egymás szomszédságába sorolása, a rendelkezésre álló terek és környezeti technikai feltételek mellett az alkotók egyéniségének konkrét ismeretéről tanúskodott. Az I és II. kiállítás szűkített anyagát Esztergomban a Duna Múzeum Galéria is bemutatta (2007, 2009).

A műtárgyak válogatását, bírálatát szakértőkből álló zsűri végezte. Összetétele mindhárom alkalommal többségében ugyanaz: Butak András Munkácsy-díjas festőművész, Stefanovits Péter Munkácsy-díjas grafikusművész, érdemes művész, Klossy Irén grafikusművész, Kovács Zita művészettörténész és Lóska Lajos művészetkritikus.

A biennálé Baján élő kiállítói (2011): B. Mikli Ferenc, Bálint Attila, Farkas L. Zuzsa, Fischbäckné Horváth Ildikó, Fodor Ilda, Harmath István, Jászberényi Matild,

Kántor József, Klossy Irén, Ligeti László, Mészáros Gábor, Nemes István, Sipos Lóránd, Szabó Áron, Vidovits Iván.

Mindhárom kiállításról reprezentatív, színes katalógus készült. (Arculat Nyomda Kft. Baja). Kiadó prof. dr. Majdán János rektor, tervező-szerkesztő Klossy Irén. A katalógus és a CD fotóit Ligeti László készítette. A kiállítók megelégedéssel fogadták, hogy a katalógusokban mindegyikük önálló, külön oldalon szerepelt.

A siker több éves körültekintő, hozzáértő, szélesedő kapcsolatrendszerrel mozgatott, több pólusú, időt, tapintatot, figyelmet igénylő, önzetlen, lelkiismeretes, pontos munka eredménye. Mindebben döntő volt a személyes, kollegiális kapcsolat, a szakmai, emberi hitelesség és a bizalom is.

Az évtized első felében, az ÖKO Baja városstratégiai program készítésekor az egyik kiegészítő javaslat a város táji, természeti környezetéből, történelmi, kulturális, művészeti múltjából is táplálkozó Víz és Élet Tematikus Országos Képzőművészeti Biennálé útra indítása volt. A város akkori polgármestere (Széll Péter) ezt a szervezeti és anyagi háttér nélküli, merész kezdeményezést támogatóan az Eötvös József Főiskola rektorának, prof. dr. Majdán Jánosnak a figyelmébe ajánlotta, aki azt érdeklődéssel fogadta. Az ötlet az évek során gazdagodott például azzal, hogy a rendezvénysorozatnak három „gazdája” lett, a város polgármestere, az EJF rektora mellett – a szélesebb háttér reményében, a téma koncepciójából adódóan – a Vízgazdálkodási és Környezetvédelmi Központi Igazgatóság. Olyan koprodukciós (hivatali és civil) feladatmegoldást reméltünk, amely túllép az elvi egyetértésen, a protokollon, s konkrét munkamegosztást, koordinált, arányos munka- és teherviselést jelent, amelyben részt vesznek a főiskola, a polgármesteri hivatal, a VKKI illetékes egységei (marketing, pályázati, gazdasági, ügyintéző részleg), és végzik a munka rájuk eső részét, bekapcsolva a civil szférát is. A VKKI a környezetvédelmi és vízügyi hálózattal segít felismertetni a téma jelentőségét, hiszen hivatásuk a tárgykör (víz és élet) lényegéhez kötődik.

A gyakorlatban azonban az történt, hogy a biennáléval kapcsolatos szerzteágazó, hullámzó intenzitású feladatok abszolút többségét az Eötvös József Főiskola, pontosabban a rektor megbízásából a Művé-

szeti, Technikai, Testi Nevelési Tanszék vezetője végezte oktató-nevelő és alkotóművészi munkája mellett. A munka egész folyamatában alapul szolgált több évtizeden át szerzett elismert képzőművészeti rangja, tapasztalata, széles szakmai kapcsolatrendszere, helyismerete.

A biennálé egy-egy kiállításának szervezése, lebonyolítása közel egyéves idő- és munkaigényes, apró mozaikokból összetevődő, nem látványos tevékenység. Ennek néhány részlete például a meghívandók névsorának összeállítása, az érdeklődést keltő pályázati felhívás kiírása, közel ezer boríték megcímezése, műtárgyak begyűjtése, előkészítése a lektorálásra, lektorok megnyerése, a művek többszöri rendszerezése, csomagolása, pontos nyilvántartások, számtalan magántelefon. Külön említendő a kiállítások rendezésével és bontásával összefüggő tevékenység, marketing, támogatók és díjalapítók megnyerése, katalógus tervezése, szerkesztése (ez utóbbi teljes ember munkáját igénylő speciális feladat).

A kiíróknak – a munkamegosztás egyeztetése és a megfelelő tájékoztatás híján – nem sikerült túllépniük azon a gyakorlaton, amely a (valójában négy-öt ember munkáját kívánó) szervező, ügyintéző, lebonyolító, rendező tevékenységet egy emberre hárította. Mindez mértéktelen igénybevételhez, túlterheltséghez, állandósult stresszhelyzethez vezetett.

A biennálé egyetlen kiállításának költsége körülbelül másfél millió forint (zsúrizás, katalóguskészítés, nyomdai költségek, díjak, szállítás, marketingköltségek stb.). A költségek többségét mindhárom alkalommal a főiskola viselte. Anyagi támogatást is zömmel személyes kapcsolatok alapján szereztünk (a bekerülési költségek kb. egyharmadát). A kiírók marketingjei tetlenek maradtak. A díjalapítók és az anyagi közreműködők köre a III. kiállításra jelentősen szűkült: így a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat, amely korábban díjat alapított, most pusztán egy ajándéktárgyat adott, és a Bács-Kiskun Megye Művészetéért Alapítvány anyagi támogatása is elmaradt; Baja Város Önkormányzata korábban a földíjat adta át, most a Bajáért Közalapítvány csak minimális anyagi támogatást nyújtott. A Vidékfejlesztési Minisztérium környezet-ügyért felelős államtitkársága ígéretet tett a III. kiállítás megnyitására, valamint két díj alapítására – de ebből sajnálatos módon nem lett semmi. Összességében az eddigi gyakorlat alapján az is megállapítható, hogy a kiírók között nem tisztázottak a jogi, pályázati, pénzügyi viszonyok, lehetőségek, ügyintézői feladatok.

A bienállé három kiállítása három különböző helyszínen volt. A Türr István Múzeum Nagy István Képtárában az I. kiállítás még elfért, de 100 vagy annál több kiállító több technikájú anyagának bemutatásához nincs hely. A főiskola Sugovica-parti konferenciaközpont aulája – II. kiállítás – impozáns méretével, kitűnő világításával, természetes vízi környezetével, a mellette lévő konferenciateremmel, könyvtárral (amely begyűjtő, csomagoló, megőrző, zsúrizó hely is) megnyugtató helyszín volt.

A biennálé III. kiállításának helye – a városvezetéssel egyetértésben – a központban lévő, zárt, többfunkciós Bácskai Kultúrpalota volt. A kiállítás megnyitójának időpontja az intézmény átadási ünnepségével esett egybe, így a Kultúrpalota avatási ünnepén a Víz és Élet Biennálé 104 alkotója gazdag képzőművészeti anyagával gyönyörködtethette a meghívott vendégeket.

A főiskola rektora mély empátiával írta a kiállítás katalógusának ajánlásában: „A főiskola szívesen szervezte és rendezte meg a kiállítást, melynek helyszíne az idén a város főterén átadott Bácskai Kultúrpalota gyönyörűen felújított épülete. A biennálé helyszínének idei változásával jelezni kívánjuk a főiskola és a város közötti kiváló kapcsolatot is.” (Prof. Dr. Majdán János). A kiállítás rendezésével tehát a Kultúrpalota több hónapra munka és anyagi ráfordítás nélkül kapott egy ismert és elismert művész – köztük több Munkácsy-díjas – által készített, zsúrizott, katalógusban publikált képzőművészeti kollektívát. A Bácskai Kultúrpalota rangos kiállítóhelyként jelent meg az írott és elektronikus meghívókban, valamint a MAOE, a Művészeti Szövetségek és a Magyar Hidrológiai Társaság honlapján. Léte, neve bekerült a képzőművészeti intézmények jegyzett hálózatába. Az is figyelmet érdemel, hogy az itt látható 104 képzőművész szakmai és személyes életútjában, katalógusaiban, nyomtatott és elektronikus marketingjében megsokszorozódva megjeleníti Baja, a főiskola és a Bácskai Kultúrpalota nevét.

Idéztük a bajai főiskola rektorának katalógusban írt mondatait. Ő akkor még nem tudhatta, amit a szervezők, rendezők, közreműködők, látogatók több hónap tapasztalata nyomán ma már tudnak: a Baja Marketing Kft., s benne a Bácskai Kultúrpalota vezetése szakmailag, technikailag, szervezeten, kommunikációban, intellektuálisan (még) nem volt felkészülve egy színvonalas országos képzőművészeti anyag befogadására, kezelésére. A kiállítás a kultúrpalotában – noha az intézmény alapérdeke lett volna – a megtúrt kategóriába tartozott. Itt kell megjegyeznünk azt is (amit egyébként

a hivatástudattal rendelkező kultúrmunkások mindegyike tud és természetesnek tart), hogy a kultúrában mennyire fontos a konstruktív szakmai, emberi kapcsolat, az együttműködési készség, az egyenjogú partnerség. Hogy művészeti kérdésben, az életnek ezen az érzékeny területén nem a megfellebbezhetetlennek feltüntetett, önös érdekek fűszerezte értékítéletek és kijelentések (ne adj Isten, a hangerő) kell hogy döntő érvként megnyilatkozzanak, hanem sokkal inkább a jó ízlés, a szakmai kvalitások és kapcsolatok, s ami ezzel természetes módon együtt jár: az alázat. Reméljük, mindebből az Országos Víz és Élet Biennálé vendégei csak keveset érzekeltek.

A három kiállítás áttekintésekor emlékezünk arra is, milyen felemelő élmény volt, amikor a nagy, természetes vízfelületű háttér, a Sugovica és a Türr átvágás előtt láthattuk, és az érdeklődők sokaságával láttathattuk Vigh Tamás Kossuth-díjas szobrászművész zseniális alkotásának vázlattevét. Magát a művet – a modern magyar köztéri szobrászat ma már klasszikusnak tekinthető alkotását – 2007-ben állították fel Tiszalökön, a Vízlepcső Arborétumában. A Tisza-szabályozás emlékművének *Alföld népe, Magyar mérnök a XIX. századból* című kétrészes makettjét a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményéből kértük és kaptuk kölcsön, s Reich Gyula és dr. Szlávik Lajos közreműködésével mutathattuk be a biennálé II. kiállításán.

Megtisztelő érzés volt az is, hogy a Víz és Élet Biennálé II. kiállítására – elnyert pályázatunk nyomán – bekerült a Kreativitás és Innováció Európai Év hivatalos programjába. Így színes, vonzó logójukat – „Kreativitás és Innováció Európai Év 2009” – valamennyi kiállításához kapcsolódó kiadványunkon (meghívó, katalógus, plakát) szerepeltethettük.

Végül jelzem, hogy a kiírók közötti feladatmegosztás, szélesebb anyagi támogatottság, több díjalapító és önzetlen közreműködők hiányában megvan az esélye annak, hogy ez a ma már ismert és elismert kiállítás-sorozat – a város, a főiskola, a vízügy, a környezetvédelem és a művész-társadalom nagy veszteségére – megszűnik, ellehetetlenül.

Dr. Faludi Gábor

A biennáléval kapcsolatos írások: Faludi Gábor: *Bajai Tükör* 2007. október 12., *Bajai Honpolgár* 2007. november, *Hidrológiai Közöny*, 2008. 2. sz., *Örvözet*, 2009. június, *Hidrológiai Közöny*, 2009. 4. sz., *Örvözet* 2011. június; Gál Zoltán: *Petőfi Népe* 2009. március 30.; Kovács Zita: *Bajai Honpolgár* 2009. április;

A II. és III. Biennálé képeiből

Szabó Áron: Rakpart

Szabó Péter: Gályafészek

Kőnig Róbert: Ulmi bárka

Valkó László: C.D Friedrich 2010-ben

Varga Patrícia Minerva: Vízrel-lélekkel

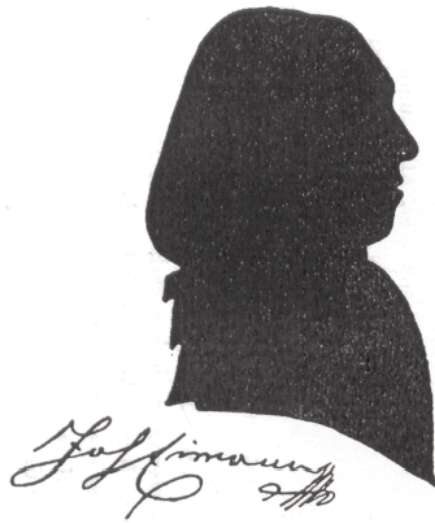
Kelecsényi Csilla: Dunatükör

Portrévázlat Eimann Jánosról

Folyóiratunk 2011. szeptemberi és októberi számában ismertettük Eimann János *Der Deutsche Kolonist, oder die deutsche Ansiedlung unter Kaiser Joseph dem Zweyten in den Jahren 1783 bis 1787 absonderlich im Königreich Ungarn in dem Bácszer Comitat* című, öt kiadást megért könyvét. A téma zárásaként most a szerző életrajzát közöljük.

Az 1764. április 23-án a németországi Rajna-Pfalz tartomány Duchroth településén született Eimann János (vezetéknévét egyes iratokon Eymann-nak írják) apjának családja Svájból vándorolt a vidékre. Eimann Péterhez hasonlóan fia, János is a protestáns mennonita szabadegyház tagja volt, amelynek hívei közül megkülönböztetésük és üldözésük okán később számos kolonista (gyarmatos, telepes) érkezett Kelet- és Délkelet-Európába. Anyjának, Fritz Barbarának családja már több mint egy évszázada élt Duchrothban. Az asszony az Eicher Krisztiánnal kötött első házasságából három fiúgyermeket (Jakab, Krisztián és Péter) hozott az új nászba. A szülők uradalmi földbérlőként teremtették meg maguk és a gyermekek létszükségletének alapjait.

A fiatal Eimann az otthoni mennonita elkötelezettségnek megfelelően szigorú keresztény-biblikus szellemben nevelkedett. A helyi református iskolának 1771-ben lett a tanulója, és annak 1777 tavaszán történt elvégzése és a konfirmálás után apja 1777. április 8-án a Meisenheimben lévő híres latin gimnáziumba íratta. Ottani tanulmányai alatt osztályelső volt, és igyekezetének köszönhetően minden tantárgyból alapos ismereteket szerzett. Eimann leghőbb vágya tanulmányainak a Heidelbergi Egyetemen történő folytatása volt, amelyhez sikerült szülői beleegyezést szereznie. Tervét apjának 1780. szeptember 20-án bekövetkezett váratlan halála azonban keresztülhúzta: anyagi okok miatt ott kellett hagynia az iskolát. A földműves gazdaságot féltestvére, Eicher Péter vette át. A wendelsheimi malomban másik mostohafivére, Eicher Krisztián mellett 1781 és 1783 között Eimann kitanulta a molnármesterséget. Ebben az időszakban nagyon érezte apja hiányát, ugyanakkor gondolkodásában és viselkedésében felnőtt férfivá érett. Érdeklődésének köszönhetően nem sajnálta a fáradságot, és autodidakta módon tovább képezte magát, mellette tanítószkodást is vállalt. Egy korábbi diáktársa 1784-ben Meisenheimben írónki állás megszerzésében igyekezett segíteni neki, de mennonitaként elutasították.

Geb. 23. 4. 1764 zu Duchroth, Pfalz,
gest. 30. 9. 1847 zu Neusiwatz, Batschka

Johann Eimann árnyképe aláírásával és legfontosabb életrajzi adataival

Johann Eimann 20 évesen megélhetési szempontból egyre inkább függetlenségre vágyott, kiútként az egyetlen lehetőségként kínálkozó katonaságot választotta. Három ezrednél is jelentkezett, ám próbálkozásait gyenge testi adottságai miatt mindegyiknél fel kellett adnia. Csalódottan, 1785 tavaszán tért vissza családjához.

II. József osztrák császár és magyar király 1782. szeptember 21-én kelt telepítési patensének híre a következő év elejére érte el a Rajna térségét, és jelentős előnyeivel, kiváltságaival az ottani lakosságban rendkívül kedvező visszhangra talált. Ahogy később könyvében (1822-es kiadás 76. oldal) Eimann írta „az egész vidék mozgásba jött”, és a kivándorló családok nagy száma miatt a rajnai fejedelmek hamarosan a folyamatot akadályozó intézkedésekre kényszerültek. Természetesen a patens Duchrothban is kihirdetésre került, Eimann ettől kezdve barátkozott a kivándorlás gondolatával (falujából már 1783-ban elindultak családok, akik Bécsből Galíciába mentek tovább). Az írónki állás megszerzésének, valamint tervezett katonai pályájának kudarca nyomán – immár komolyabb megfontolást követően – ismét előtérbe került szülőhelye elhagyásának lehetősége. Számot vetett helyzetével: 21. életévében volt, mennonitaként hivatalnoki posztra nem volt esélye, az iparosághoz, napszámossághoz nem érzett készletét, apja halála után a gazdaságot féltestvére vette át. Kosztja ugyan megvolt a szülői háznál, de perspektívát nem látott. Mindezek mel-

lett mégis nehéz szívvel hozta meg szeretett hazájának elhagyására vonatkozó döntését. Anyja és barátai tanácsát megfogadva kérte meg a csinos és jó természetű, 1768-ban született Heinrich Erzsébet kezét. A fiatalok a háromszori kihirdetést nem akarták megvárni, ezért az úti előkészületeket megtéve jegyespárként azzal a tervvel indultak el, hogy Bécsben házasodnak össze. Az út részleteit Eimann útikönyvében írta meg (*Reisebuch aus Deutschland nach Ungarn. Neusiwatz, 1798. Magyarul: Útikönyv Németországból Magyarországra. Új-Szivác, 1798.* Nyomatott változatát dr. Friedrich Kuhn adta ki 1986-ban a következő megjegyzéssel: Kopien des sich im Familienbesitze befindlichen Originals. Magyarul: A család tulajdonában lévő eredeti másolata.) Ebben a 90 forintnyi készpénzükről szóló adat mellett szerepel a Pfalzból magukkal vitt tárgyak pontos jegyzéke: ruhaneműk, ágynemű, a mindennapi élethez szükséges eszközök, könyvek stb. A pár a duchrothi kivándorlók 1785. május 30-án elindult csoportjához csatlakozott, elmenetelükkor mindannyiuktól a rokonság és a település lakossága hangos istenhozáddal vett búcsút. Az út első szakasza bérelt kocsin Mainz, Frankfurt am Main, Aschaffenburg, Würzburg és Nürnberg érintésével Regensburgig tartott, ahova június 17-én értek, majd pihenőnapot tartottak. Ott a telepesek június 19-én hajóra szálltak és a Dunán lefelé indultak. Bécsbe június 28-án jutottak el, és július 11-ig maradtak. A duchrothi csoport a közvetlenül II. Józsefhez intézett, Eimann által megfogalmazott és Welz Antal illetékes udvari ágensnek (képviselőnek) átadott kérelmében azzal az indokkal kérte a Galíciába történő továbbutazásuk engedélyezését, hogy a településükről 1783-ban oda kivándorolt családokhoz tartoznak. A galíciai bevándorlási határidő lejártá miatt a hivatalos válasz kérésüket elutasította, és a földműves telepeseket Magyarországra irányította. A döntést nehezen vették tudomásul, hazamenni viszont nem akartak. A hírek szerint a telepítendő terület egészségtelen klímájú, ezért nem számított kedvelt befogadó vidéknek. A kedvezőtlen kép kialakulásában benne lehetett az is, hogy a rajnai fejedelmek a kerületi főnököket, a községi előjárókat, a földbirtokosokat és a papságot az emberek kivándorlástól történő elriasztására utasították (Csetri Károly: *Bácska lakossága a legrégebb időkől a XIX. század végéig.* Budapest, 1936. 51. oldal). Közben a magával hozott ajánlólevelet és iskolázottságát látva Welz

Eimann János 53 napig tartó útja Duchroth és Újverbász között

Bécsben akarta tartani és alkalmazni Eimann, de sikertelenül, így végül a bácskai kamarai adminisztráció Zomborban székelő és ott a telepítés legfőbb szerveként működő hivatalának biztosához, Weißenbach báróhoz címzett további ajánlólevéllel látta el. Emellett még egy fontos esemény történt Bécsben: Eimann július 6-án a református kápolnában házasságot kötött menyasszonyával. Az ifjú pár július 11-én szállt ismét hajóra és indult tovább Budára, ahova július 15-én értek. Itt a helytartóságon jelentkezve megkapták az utazási költséget és Kulára irányították őket. Ismét szárazföldi út várt rájuk: bérelt kocsival az Alföldön átvágva július 21-én érték el Kulát, onnan beszállásra Új-Verbászra kerültek.

A hosszú út fáradalmainak kipihenése után Eimann legjobb ruháját felvéve Zomborba ment Weißenbach báróhoz, aki a Bécsben kapott ajánlólevél elolvasása után alkalmazásra Kiss József mérnökhöz, a telepítések építkezéseikért felelős hivatal építési igazgatójához irányította. Iskolázott telepésekben hiány volt, ezért az irodán építési írnokként (Baukanzlist) azonnal felvételt nyert, és a félig kész új-verbászi telepes falu befejezésénél bízták rá munkát. Minden nehézség ellenére (gyakori szakemberhiány, előírások és határidők betartása stb.) Eimann könnyedén ellátta feladatát, és elől-

járai a munkájával kapcsolatos adminisztrációval is elégedettek voltak (szép és tiszta kézírással, pontosan dolgozott). Eimann besztásában szerencsésnek érezte magát, ennek megfelelően szívesen vett részt a németek bácskai letelepítésének felelősségteljes és komoly munkájában. Ürményi Mihály kamarai adminisztrátor az 1786. április 8-án tett új-verbászi inspekciónál megelégedéssel tekintette át munkáját és megtette építési számvevőnek (Baurechnungsführer).

A vidéken akkoriban jelentkező belvizek az újonnan épült telepesfalvaknál és a körülöttük fekvő földeken komoly gondok forrásaivá váltak. Megoldásként Kiss József mérnök a kamara hozzájárulásával Kulától Új-Verbászig csatornát ásított, majd a vizet az utóbbtól keletre fekvő Crna-barába (Fekete-mocsár) vezette le. A következő évi bőséges csapadék súlyos gondokat okozott Új-Szivác környékén is, ezért a csatornát szelvényméretének növelése mellett meghosszabbították a településig. A telepítés sikerességéhez alapvető fontosságú vízrendezés munkáiban Eimann is feladatot kapott: Kiss megbízásából Új-Verbásznál hidat építtetett, majd hivatalnokként a vízelvező árok továbbépítésében is tevékenykedett. Továbbá 1787-88-ban részt vett a belvíz miatt Torzsán összedőlő és megsérült házak újjáépítésében és kijavításában.

A jozefinista telepítés 1789-es befejezése után az irányító hivatalnokok munkája megszűnt. Eimann – saját kérésére – a kamarai igazgatóság Új-Szivácra küldte tanítónak, ahol a 135 újonnan épített házba református vallású családokat telepítettek le. Az ottani népiskolai tanítás tantárgyait, taneszközöket és módszereit tekintve sok hasonlóságot mutatott a szülőfalujának iskolájával. A többi telepesfalu iskolájában sem volt másképpen: az óhaza ismeret- és tudásanyagai, valamint szokásai így hagyományozódtak át Bácskába. Eimann megfontoltsága, alaposága és precizitása alkalmassá tette arra, hogy 1793-tól falujának jegyzője legyen. Pályájának utolsó szakaszában írta meg és adta ki 1822-ben a telepítéstörténet alapművének számító könyvét. Jegyzői munkáját nagy szorgalommal és hivatástudattal 1827-ig látta el. Eimann János 84. életévében – 1847. szeptember 30-án – Új-Szivácra hunyt el, ott temették el.

Szeretett felesége 1817. március 20-án elhunyt. A 32 évnyi boldog házasságban 14 gyermek született, közülük 12 még csecsemőkorban meghalt. Az élők közül Zsuzsanna lányát Schenkenberger Krisztián vette nőül, Károly fiának felesége Bens Katalin. Eimann 1817. június 24-én (negyed évvel felesége halála után) ismét házasságot kötött: az 1782-ben született, új-sziváci német bevándorló családból származó özvegy Hockenberg Zsuzsannát (lánykori vezetékneve Carbon) vette feleségül. Az 1829. márciusában írt önéletrajza szerint unokáinak száma 11 (lányánál 6, fiánál 5). Leszármazottai Új-Szivác irányításában már életében, majd halála után egészen 1920-ig fontos közfunkciót töltöttek be: unokája, a vele megegyező nevű Eimann János 1840-1878 között, ükunokája, Eimann Károly pedig 1878-tól 1920-ig dolgozott jegyzőként a településen.

Eimann János élete és munkássága jó példa arra, hogy egy iskolázott német telepes kitűnően feltalálta magát a Bácskában, és tudásával, szorgalmával jó szolgálatot tett az itt élőknek.

Dr. Nebojszki László

A Bajai Honpolgár Alapítvány támogatói 2011-ben

Baja Város Önkormányzata
Szent Rókus Kórház
Alsó-Duna-völgyi Vízügyi és
Környezetvédelmi Igazgatóság
Gemenc Zrt

Ganz Transelektro Közlekedési
berendezéseket Gyártó Kft
Bajavíz Kft
Arculat Nyomda Kft
CIB Bank Zrt

Emel Kft
Sümegei Borászat
Koch Pincészet
Göldner Cukrászat
Bányai Júlia Szakképző Iskola

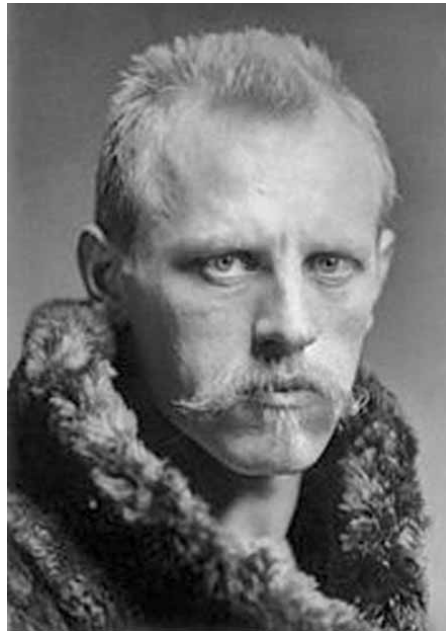
Száz éve történt Az Antarktisz hősei és áldozatai

A földrajzi felfedezések legnevezetesebb hajóját egy Oslo mellett épült múzeum őrzi. A Bygdøy-félszigeten emelkedik a merész alakú, éles kontúrú beton-üveg épület, mely magába zárja a Framot. A világhírű kétárbocos az egyetlen hajó, amely sikeresen járta meg az északi és déli pólus-hoz vezető útvonalat.

Az Északi-sarkot borító jégvilág neves kutatója a norvég Fridtjof Nansen. 1890 táján sejtje meg, hogy az Északi Jeges-tenger jégtáblákkal elegyes vize lassan nyugati irányba áramlik. Úgy véli, ennek a természeti jelenségnek felhasználásával megközelíthető, sőt elérhető az északi pólus. Egy kiváló képességű, zseniális mérnökkel különleges szerkezetű, rendkívül nagy terhelést kiálló hajót tervezet. Ez lesz a Fram, mellyel merész, szinte istenkísértő útját a vikingszármazék 1893-ban megkísérli.

Mielőtt követnénk a vakmerő kalandfordulatait, szemléljük meg a vitorlást. Minden idők leghíresebb kutatóhajója partra vonva pihen a magas üvegtető alatt. A nagy norvég felfedezők, Nansen, Sverdrup és Amundsen életműve iránti tisztelet teljes épségben megőrizte a két pólus viharaival dacoló járművet. A hajó fából épült, tölgy bordázata hatalmasan és öblösen domborodik a csarnokba belépő fölé. Orrát vastag acéllemezek védik a feltorló jég éles tábláitól. A lépcső két szintjét megmászva a fedélzet magasságába emelkedünk. Ekkor lepődünk csak meg a hajó kicsiny méretein. Oldalfalai ugyan magasak, de hossza nem nagyobb egy közepes dunai vontatóhajóénál. A fedélzeten, a magasra nyúló árbocokon kívül alig van felépítmény. A parancsnoki híd nyitott, a hullámok akadálytalanul átsaphattak rajta, a vaskorlát legfeljebb az elsodrástól védte meg az őrtisztet. Ugyancsak nyitott a kormányállás is. Ezen az elemi kényelemtől is megfosztott fedélzeten szálltak szembe a Fram tengerészei az óceán jeges viharaival és a sarki tél fagyával.

A hajótestet rendkívüli gonddal tervezték és építették meg. A Fram több mint harminc évig járta a sarki vizeket, és bizonyította, hogy tervezője, Colin Archer mestere volt szakmájának. A hajót úgy kellett méreteznie, hogy a sarki jégtől körülzártan is ellenálljon a vihartól hajtott torlaszok nyomásának. A hajófenékbe leereszkedve láthatjuk a hatalmas keresztgerendázatot és az acélmerévítést, mely a többéves arktikus utak során megakadályozta,

Fridtjof Nansen

hogy a hajótestet a jéghegyek összeropantsák. A látogatók bepillanthatnak a konyhába, mely a meleg centruma lehetett a jéggel borított járművön; láthatják a meghitt étkezőt, a felfedezők szűk, de otthonos kabinjait, a hajóorvos szobáját és sebészeti szerszámaikat. A különben vitorlával hajózó Framot szélcsend idején dízelsegédmotor hajtotta. A személyes használati tárgyakat gonddal és kegyelettel őrizte meg az utókor. Norvégia tudja, mivel tartozik nagy fiainak.

Nansen hajója 1893. június 24-én fut ki Kristiania kikötőjéből. Szeptember 22-én eléri az ún. „Grönlandi áramlás” jégtáblákkal elegyes vizét. A sarki tél megteszi a magáét, és a vitorlást rövidesen szoros jégpáncél fogja körül. A következő hónapok igazolják, hogy Colin Archer a mérnöki tudomány mestere. A hajó szilárdan állja a jég fojtogató ölelését. Nansen és tizenhá-

A jégbe zárt Fram

rom társa másfél éven át sodortatják magukat a lassú áramlattal. 1895. március 14-én már csak hatszázhatvan kilométerre vannak a sarktól. Ekkor elhagyja a hajót, és másodmagával, kutyaszánnal és kajakkal felszerelve megcélozza az Arktiszt. Huszonnégy napon át halad előre a jégtorlaszokkal és nyílt vízi csatornákkal szabdaltdal tengeren. Ekkor azonban leküzdhetetlen akadályokba ütközik. Visszafordul, és most már nem a Framon, hanem egy másik expedícióhoz csatlakozva tér haza Norvégiába. Bár az Északi-sarkot nem érték el, Nansen és társa a célt négyszáz kilométerre megközelítették. Hároméves távollét után a jég fogságából kiszabaduló Fram is visszatér oslói bázisára. Még nagy feladat vár rá, azonban a dicsőséges beteljesülésig tizenöt évet kell várakoznia.

A kis norvég nemzet fiainak vérében rejtve hevíl viking őseiknek zabolátlan kalandvágya. A vad ösztön azonban civilizálódott: zord Észak jeges világának edzett ismerői a földrajzi felfedezésekben találják meg önmegvalósításukat. Neves sarkkutatók generációja után Roald Amundsen véli úgy, hogy esélye lehet Nansen művének befejezésére. A Framot felszereli a nagy expedícióra, és indulni készül, mikor befut a világszenzáció híre: az amerikai Peary elérte az északi pólust! Amundsen villámgyorsan dönt. A Frammal az Antarktist célozza meg. Mivel a jég borította szárazföldön szállást kell építenie és a legyőzendő távolság sokkal nagyobb, kiegészíti anyagkészletét és felszerelését. A „legénység” ötvenkét százhúzó kutyával gyarapodik. A matrózok alig rejtett ellenszennvel kerülgetik a félvad ebeket. Pedig ezek az eszkimó kutyák nagyobb tiszteletet érdemelnének. Ugyanis ők lesznek majd a sikert kivívó, nélkülözhetetlen segítőtársak.

A gyors programváltással Amundsen nagy kockázatot vállal. Észak földrajzi adottságait és az éghajlati viszonyok alakulásából származó veszedelmeket jól ismeri. Egy alig ötven tonnás kis naszádon már átvergődött az északnyugati átjáró jégzónán. Ez nem kis siker, hiszen a megelőző évszázadban számos hajó veszett oda az átörési kísérletekben. Az Antarktisz viszont számára ismeretlen terület. A déli pólus merőben különböző gyilkos meglepetésekkel kedveskedik a járatlan utakra merészkedő felfedezőnek. Ráadásul az Antarktiszon egy tapasztalt, megfontolt, kiváló

szervezőkészségű konkurencsággal kell megküzdenie. Robert Scott kapitány az angol admirális megbízásából már 1901 és 1904 között kutatóexpedíciót vezetett az Antarktisz partvidékére. Köztudott az is, hogy 1910-ben téli bázist létesít a Cape Evanson, hogy a következő év tavaszán elindulva, jól felszerelt csapatával megcélozza a déli pólust. (A tavasz a déli sarkvidéken októberben kezdődik.) Az egy hónapnyi hátránnyal induló Amundsen kiköt Madeira szigetén, és Funchalból táviratban értesíti Scottot, hogy versenybe száll a déli pólus eléréseért folytatott közdelemben.

A továbbiak megértéséhez röviden ki kell térnünk a déli Arktisz meteorológiai viszonyaira. Mivel a Föld forgástengelye 66,5 fokos szöget zár be a Nap körüli ellipszis pálya síkjával, a déli féltekén az évszakok a mi viszonyainkhoz képest fordított sorrendben követik egymást. Tehát a tavasz és a nyár szeptember 21-től március 21-ig tart. E hat hónap alatt a Nap folyamatosan a látóhatár fölött írja le köreit. A másik félév viszont a sötétség korszaka, mely téli tanyáikhoz szegezi a kutatókat. A hideg is elviselhetetlen: Scott meteorológusa mínusz 58,4 fokos hőmérsékletet is mér. Természetesen „nyáron” sincs naranccsérlelő meleg. A legkedvezőbb temperatúra mínusz 5 és mínusz 20 fok közé esik. Mivel azonban az alacsonyan járó Nap sugarai nagyjából merőlegesen esnek az álló helyzetű emberre vagy sátorfalra, valósággal melengetnek. Ám a sarkkutatók élete szeptember-március között sem idillikus. Gyakran ereszkedik le a köd, gomolyognak felhők vagy támad hóvihár. A melengető sugarak híján a hőmérő szintje mínusz 40 fokra is lesüllyedhet.

A Fram a Cethal öbölben vet horgonyt. Amundsen ezen a parton építi fel téli szálláshelyét. Mivel a sarkig vezető út ezernégy száz kilométer, az 1910. évi kedvező

Roald Amundsen

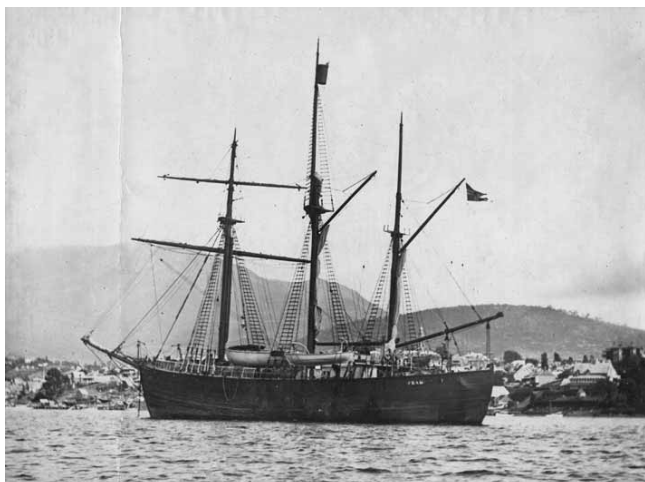
időszakot az előkészületekre fordítja. Rövidebb-hosszabb szánutakkal depókat telepít a következő évi útvonal mentén. A kihelyezett élelmiszer, fűtőanyag, kutyatáp majd az 1911-es expedíció visszatérésekor biztosítja a sarkkutatók létfenntartását. Az Antarktisz belsejébe nem élnek állatok, így nem kell tartani kóbor őslakók dűlásától vagy dézsmálásától. A vidék csapadékban szegény, ezért valószínűtlen, hogy hófűvás temeti el a zászlókkal megjelölt élelmiszerraktárakat.

Az áttelelés után, 1911. október 19-én indul útnak Amundsen négy társa kíséretében, ötvenkét eszkimó kutyától vontatott szánokon. Bizik e szilaj, összeférhetetlen, ám mindhalálig kitartó erőfeszítésre nevelt ebek teljesítőképeességében. Nem is fog csalatkozni. Az időjárás viszonylag kedvező, a szánok egyenleges ütemben haladnak. Céljukat ötvenhét nap alatt érik el. A csillagászati úton meghatározott pólus helyén Amundsen sátrát hagyják vissza. A feleslegessé vált felszerelésben két levél található. Az egyikben Amundsen tudósítja Haakon királyt a kivívott sikerről. A másikat Scottnak címezte: kéri a bajtársat, hogy a diadal csalhatatlan bizonyítékát juttassa el a norvég uralkodóhoz. A visszatérést sem nehezítik kedvezőtlen körülmények. Az elhelyezett készletekből bőségesen táplálkozhatnak, és nyilván viharverten, megviselten, de jó erőben és kitűnő hangulatban térnek vissza a Framheimnek elkeresztelt alaptáborba. A vakmerő viking rögtönzéseként sem mentes, merész vállalkozását nagyszerű siker koronázza.

Scott kapitány szintén 1910 nyarán indul az Antarktiszra. Hajója, a Terra Nova a Cape Evans előtt vet horgonyt. Az admirális gőzhajója tekintélyes méretű jószág. Nagy számú legénység lát hozzá, hogy öblös hasából partra szállítsa az expedíció felszerelését. Meglepő módon népes fogadóbizottság üdvözli őket. A császárpingvinek nem ismerik a félelmet, és szászámra tolongva, méternyire közelítik meg az embereket. Ez nem lenne baj, csak hogy a fogatvontató eszkimó kutyákban felébred a vadászösztön. Hajtójuk csak kemény fegyelmeléssel tudja megakadályozni, hogy a tengerbe ne borítsák rakományukat. Természetesen az angol utazó is téli szállás építésével kezdi meg az Antarktiszon való berendezkedést. Az előkészület sokkal kiterjedtebb megalapozást tesz szükségessé, mint Amundsen puritán egyszerűségű vállalkozásáé. Scott ugyanis a készletek kihelyezésére két lánctalpas traktort és pónilovakat is igénybe vesz. Az építést irányító Evans hadnagynak tehát istállóról, illetve két évre elegendő lótakarmány tárolásáról is gondoskodnia kell. A szállítórészleget kb. két tucatnyi eszkimó kutyával is kiegészítik.

A nyár fennmaradó idejét Scott két depó kihelyezésére használja fel. A távolabbi kététheti járóföldre, hozzávetőleg háromszázötven kilométerre fekszik a téli szállástól. Egy tonnányit tesz ki a felhalmozott élelem, fűtőanyag, kutyatáp és lótakarmány. Ez lesz a biztos menedék, ahol a pólusról visszatérő, elcsigázott expedíció akár napokig is megpihenhet. Scott kapitány a sarki tél kezdetén a következő mondatokat jegyzi naplójába: „A jövő az istennek kezében van. Nem hiszem, hogy bármit is elmulasztottunk volna megtenni a siker kiérdemlése.”

Az éjszötét félév elmúltával 1911. november 1-jén indítja útnak karavánját. A készleteket két benzinmotoros traktor, tíz póniló, két tucat eszkimó kutya szállítja. Ezeket egészíti ki három, emberek vontatta szán, mely a vállalkozás Achilles-sarka lesz, és vezet el a tragikus véghez. Az útvonal hossza a pólusig ezeröttszáz kilométer. Megtételekor a tengerszintről háromezerkétszáz méter magasságba kell felkapaszkodniuk. A felszín nehezen leküzdhető jégtorlaszai mögött a gleccser halálos szakadékokkal leselkednek. Bár az örök fagy birodalmában járnak, a felszínt helyenként kőtörmelék borítja. Az érdes felület szinte tapadva fogja meg a szántalpakat. Ezt a vad, jeges leheletű, zord útvonalat még könnyű turista felszereléssel is nehéz lenne bejárni. Scott négy-négy főre tagolt kis egységei

A Fram 1913-ban

Robert Scott

pedig két-háromszáz kilós szánokat vontattak. Bár csapatát válogatott vasemberekből toborozta, akikben a fizikai erő hajthatatlan lelki szilárdsággal párosul, emberfeletti erőfeszítésre vállalkoznak. De térjük vissza a történések kronológiájához.

Elsőként a motoros szánok hagyják cserben. A hatodik napon visszahagyják a gépeket, viszont a rakománnyal a megmaradt szánokat kell megterhelni. A vastag téli szőrzetet eresztő pónilovacskák egyelőre még hősiesen birkóznak a jégbuckákkal. November 24-én azonban a kedvenc, a bohókás és hűséges Jehu kidől a hámból. A hónap végére az állatok tökéletesen kimerülnek, erejük már a bázisra való visszatéréshez sem elegendő. Kegyelemlövés vet véget életüknek, melyet ugyan nem önként, de mégis hősiesen áldoztak fel a nagy cél érdekében.

December elején olyan vad vihar támad, mely négy napra kényszeríti sátraikba az utazókat. Miután az ég kitisztul, elindulnak útjuk legnehezebb és leghosszabb szakaszának megtételére. Ez a Beardmore gleccser jégmezejére vezet fel. Újabb depót telepítenek, és a negyvenegyedik napon Scott visszaindítja a parti szálláshelyre a kutyaszánokat. Elköszön Dimitritől és Mearestől, majd tizenegy legjobb erőnlétű társa kíséretében nekivág a pólusig előttük álló nyolcszáz kilométeres útnak. Magukra hámot vetve, négyes csoportokban vontatnak három szánt. A változékony, kegyetlen terep kínos erőfeszítésre készíti őket. Havon sítalpon siklanak, kőmorzsálékon viszont szöges bakancsban kapaszkodnak fel. A terep ugyanis folyamatosan emelkedik. A gonoszul húskuba vágó gyaloghám időnként életet ment. A hótakaró helyenként mély, álnokul ásító

gleccserhasadékokat fed el. Szinte mind-egyikükkel megtörténik, hogy ilyen csapda nyílására lép. A jégfalak közé zuhanót a hevederek tartják fenn, míg társai ki nem emelik a farkasveremből.

December 22-én hatszáz kilométerre közelítik meg a sarkot. Élelmiszerdepó telepítése után Scott újabb négy útírtársát indítja vissza a bázisra. A következő – kétségtelenül fájdalmas döntést január 4-én hozza meg. Ismét három útírtársától kell megválnia. A retirálásra kényszerítettek hangulata keserű. Részt vállaltak az embertelen megpróbáltatásokból az út háromnegyedén, és most a siker küszöbéről fordítják őket vissza. Ekkor még senki sem sejtí, hogy a parancsok döntése életre szóló amnesztia volt.

Az öt főre olvadt különítmény bizakodással telve vág neki a most már lejtős útszakasznak. A klíma természetesen még magas hegyvidéki, hiszen a pólus tengerszint feletti magassága valamivel több kétezer-nyolcszáz méternél. A kapitány naplóbejegyzései azonban gyanakvásra adnak okot. Két újabb depót hagynak vissza, ami arra mutat, hogy egyre nehezebben vontatják szánukat. A tragikus nap, mely kétségtelessé teszi emberfeletti erőfeszítéseik kárbevesztését, január 16-a lesz. Oates éles szeme a látóhatár szélén gyanús fekete pontot vesz észre. A távcső lencséje vitathatatlanul teszi a lélekdermesztő valóságot. Egy hókupac felett fekete zászlót lenget a szél. A szerencsés vetélytárs, Amundsen tehát elragadta tőlük az elsőbbség babérkoszorúját.

Folytatják útjukat, majd egy nap múltán meglelik a norvég felfedező sátrát a már említett levelekkel. Scott magához veszi az iratokat, majd a póluson kitűzik a brit zászlót. A másodrangúvá lefokozott Union Jack vidáman lobog, viszont a visszaforduló csoport tagjai egymás előtt is rejtegetik a keserű csalódottságot.

Scott kapitány és társai a déli póluson

Az elszenvedett kudarc hatására Scott tundra mélyéről is előkúszik a kétely. Január 24-én a következőt jegyzi naplójába: „Ha elromlik az időnk, mi lesz velünk a borzalmas sivatagi utunkban, hiányos táplálkozás mellett? Isten irgalmazzon!” Valóban, a kapitány számításainak gyenge pontja, hogy túlértékelte az ember fizikai teljesítőképességét. A „hiányos táplálkozás” nem jelenti azt, hogy előzetes tapasztalatait ne vette volna figyelembe az adagok elraktározásakor. Az történt, hogy a gleccserút megtétele sokkal jobban kimerítette ezeknek a vasembereknek a szervezetét is, mint az 1901-1904 közötti parti felderítő utak terepviszonyai. A véletlen gonosz szeszélye is a legkegyetlenebb megpróbáltatásokat zúdítja a kutatókra. Bár alig jutottak túl a sarki nyár derekán, a hőmérő mínusz 32 fokra száll alá. Másrészt vad viharok támadnak, és a hámba feszülő, elcsigázott férfiaknak az ellenszemet is le kell győzniük.

A megpróbáltatásoknak elsőként az ezermester, Edgar Evans esik áldozatául. Mikor társai a hevederek lazulásán észlelik, hogy csak tántorogva mímeli a vontatást, kiparancsolják a hámból. A sorsüldözöttek figyelmének elrévedését jelzi: időnként csak azt veszik észre, hogy elmaradt társuk egy távoli kontúrú árnyék. Ilyenkor ketten visszafordulnak, és a szerencsétlent közrefogva újra felzárkóztatják a menethez. Evans könyörög, hogy hagyják őt magára és mentsék saját esendő életüket. Bár a négy bajtárs tudja, hogy a biztos pusztulást idézik fejükre, megígás nélkül tartanak ki társuk mellett. A biztos és közeli tragédiát a kegyes halál hárítja el. Február 17-én Evans csendesen elszenderedik hálózásájkában.

Az ellenséges sarki klíma a jeges szél és hóvihar után csatasorba állítja a dermesztő hideget is. A hőmérő mínusz 41 fokot mutat. Ekkor olyan csapás sújtja őket, mely meg fogja pecsételni sorsukat. A február 24-én megtalált depóban a főzéshez szükséges petróleumnak csak a maradékát találják. A rosszul záródó kannából megszökött az életadó meleget szolgáltató folyadék.

Március 11-én Scott utasítja Wilson doktort: a gyógyszerkészletből osszon ki mindegyiküknek harminc-harminc ópiumtablettát. Egyelőre azonban még nem nyúlnak a végső megoldáshoz. Kínosan vonszolják a szánjukat, bár negye-

dik társukat, Oatest is kidönti a sorból a végelgyengülés. Sátrat állítanak fel, és Wilson – aki maga is súlyos fagyásoktól szenved – megpróbálja ellátni beteg bajtársát. Oates azonban végzetes döntést hoz. Először kéri társait, legalább hárman meneküljenek a biztos pusztulásból. Scott, Bowers és Wilson kísérletet tesznek meggyőzésére, álljon el önfeláldozó szándékától. A beteg látszólag enged, de kis idő múlva egy odavetett „rögtön jövök”-kel kitántorog a hóviharba. Nyomára többé nem akadnak. Tragédiáját az ekkor már bizonytalanná váltó napló március 16. vagy 17-ére datálja.

A megfogyatkozott csapat tovább vándorol a már csak negyven kilométerre fekvő nagy depó felé. Március 22-e lehet, mikor végleg elakadnak. Több napos tomboló vihar kényszeríti őket sátrukba. Mindössze húsz kilométerre becsülik a menedéket jelentő egytonnás élelmiszerraktár távolságát. Az elgyengült, a mínusz 40 fokok fagyban elgémberedett vándoroknak már nem marad erejük a jeges hóviharral való szembeszállásra. A március 29-i naplóbejegyzés utolsó mondatai a következők:

„Nem hiszem, hogy volna már mit remelnünk. De kitartunk, amíg jön a vég. Erőnk elhagy persze, és a vég nem lehet messze. Szánalmasnak látszik, de nem hiszem, hogy többet írhassek. Az Isten szerelmére, viseljetek gondot a mieinkre!”

A délsarki nyár előrehaladtával a bázisra begyülekező csoport növekvő aggodalommal várja Scotték visszatérését. Az oda-vissza utat megjárók menetteljesítményéből kiszámítva Atkinson parancsnok március első felére teszi a visszaérkezés időpontját. A nyilvánvalóan kimerült sarkkutatók tehermentesítésére Dimitrit és Cherry-Carrardot kutyaszánokkal az egytonnás depóhoz küldi. Ez a távolság a teljes útnak kb. egynegyede. A kipihent és jó erőben lévő kutatótársak, valamint a fogatok átsegíthetnék az elgyötört kis csoportot az utolsó stáción. Hat napon át hiába várokoznak. Továbbindulni nem mernek, tartanak attól, hogy a dühöngő viharban elkerülhetik egymást. Belátva a mentőakció sikertelenségét, március 10-én visszatérnek a tengerpartra. Végül március 26-án maga Atkinson indul el Scotték útvonálán haladva. Azonban hiába kémlelik a lá-

tóhatárt, a hóivatag reménytelenül kihalt. A horizont alá bukott Nap mind halványabb derengésbe vonja az eget. Most már nyilvánvaló, hogy a merész tengerészkapitány csapatát jégkriptába zárta az Antarktisz. Hazza kell térniük a téli szállásra, és a kutatást csak hét hónap múlva indíthatják meg újra.

1912. november 12-én, az életmentő bázistól húsz kilométerre lelnék Scotték sátrára. A három hős önmaga sírszobrává dermedve pihen hálósádjában. A gondosan tervezett sátor kizárta ugyan a féléves tél viharainak hókristályait, a légmozgás mégis szétterítette a búcsúleveleket. A kapitány tucatnyi episztolában köszön el szeretteitől, barátaitól, hazájától. Naplóját válla alatt helyezte biztonságba. Holmijaik között érintetlenül lapulnak az ópiumpasztillák. A jeges leheletű halál közeledését tehát éber tudattal, szilárd lélekkel fogadták. A sátor előtt álló szánon megtalálták az úton készített sok tucat felvétel fényképlemezét. A dokumentumok, a napló és a levelek lehetővé tették a tragikus végkimenetelű hősköltemény rekonstrukcióját.

Dr. Dániel József

A kor, amelyben (eddig) éltem

Lévén, hogy születésem dátuma 1945. március 4, e sorok papírra (mit papírra! – a számítógép kivetítő képernyőjére) vetése pedig 2011. november 5-én történik, a kor, amelyet eddig megértem (meg-, illetve átéltem) hellyel-közzel „kétharmad évszázadnyi”. Hogy ez mennyire tekintélyes, annak érzékeltetésére kezdjünk ugyanilyen léptékű, világrajövetelemet megelőző korokba nyúló visszazámlálásra. Az előttem hasonló életkort elért személy születése hozzávetőlegesen 1878-ra, az az előttié 1812-re, a még korábbi elődé már 1745-re, az enyémet kerek két évszázaddal megelőző évre tehető! Ám időutazásunkat hátramenetben akár csak apa és fia születési dátuma között megvalósítva, azzal a ténnyel szembesülhetünk, hogy míg 1902-ben született Apám 3 éves korában került sor az első, számottevő légi utat megtenni képes repülőgép, a Wright-testvérek kétfedelűjének nagyobb nyilvánosság előtti bemutatkozására, addig a magam 3. életévemben, 1947. október 14-én egy Bell X-1 rakétahajtású kísérleti gép már túlszárnyalta a hangsebességet, megnyitotta a szuperszonikus repülés korszakát. Azaz: a kor, amelyben (eddig) éltem, közel azonos a világtörténelem első „szuperszonikus” korszakával.

Annak a kornak, amelyben (eddig) éltem, jellemzésére figyelmünket fordítsuk most a Föld népességének alakulására. 1951-ben a határszéli községben, Csikérián kezdett általános iskolai tanulmányaim indulásakor a Föld népességszámát $2\frac{1}{4}$ milliárdnyinak tudtuk. E sorok írását csupán napokkal megelőzően egyik országos napilapunkban megjelent közel oldalnyi cikk e cím alatt olvasható: *Hétmilliárd irigy ember él a Földön*. Alcímében ugyanakkor arról informál: „Thomas Malthus kétszáz éve már az egymilliárdos össznépességet is túlzásnak tartotta.” Nos, ha sorjázzuk az idevágó adatokat, hogy ti. 1804-ben született meg az egymilliárdodik ember, 123 évvel később, 1927-ben a kétmilliárdodik, újabb 32 év múltán, 1959-ben haladtuk meg a hárommilliárdos lélekszámot, 1974-ben már négy, 1987-ben öt, 1998-ban hatmilliárd ember osztozott a Földön, 2011. október 31-én, hétfőn pedig „hétmilliárd irigy ember”, a következtetés könnyen megfogalmazható: a kor, amelyben (eddig) éltem, a népességrobbanás kora.

1945. március 4-én engem, apaágon orvos gyermekét, bábaasszony segített a világra. Noha az Árpád-vonal védelmében Kárpátalja földjén tartalékos orvos zászlósként orosz fogságba esett apám fogságából már szabadult, az „új magyar hadsereg” állományába

tartozóként családjától még több száz kilométerre élte napjait születésemkor, és azt követően még hónapokon át. Világrajöttemkor tehát még tartott a II. világháború. És noha az annak végét értő követő hosszas intervallum „hidegháborús időszaknak” ösmérszik, a kort, amelyben (eddig) éltem, a történészek nagyjából úgy jellemezhetik: a hosszan tartó béke kora Európában. (Ellentmond ennek, hogy Európa színpadán tört ki 1956. október 23-án az a forradalom, amelynek napjaiban készült fényképek közül több is borító címlapjára került a kontinens 20. századi történetét részletesen, több száz oldalon leíró, kezembe annak idején NSZK-ban került kötetnek. Ugyancsak ellentmond, hogy Felsőszentiván fölött is húztak el a 20. század kilencvenes éveiben bombáik terhetől nálunknál alig délebbre megszabadulni akaró repülőgépek – egyikük ki nem biztosított terhet véletlenszerűen a község futballpályájának közelében ejtette le! És ellentmond persze, ha elfogadjuk azt az okfejtést, hogy a múlt század nyolcvanas éveinek vége és kilencvenes éveinek kezdete táján valójában lezajlott a III. világháború, csupán „más eszközökkel”, mint a korábbi kettő – minek következtében elvérzett a kommunizmus vezérhajója, a Szovjetunió, megszűnt létezni a Varsói Szerződés, és bedobták a törölközőt a

„béketábor” tagjai, az addig a szocializmus felépítésének ügyén kényszerből buzgólkodó csatlós államok, köztük hazánk.)

Aki ismeri korának bálványozott énekese, az USA-beli Frank Sinatra azon dalát, amelyben jó néhányszor ismétlődik a „When I was... It was very good”-formula (magyarítva és bővítve, hangulatát és mondanóját is érzékeltetve: „Amikor én ... éves voltam, nagyon jó volt..., Amikor én ... éves lettem, nagyon jó volt!”), készpénznek venné, hogy e sorok írója a kort, amelyben (eddig) élt, e kontextusban is felrajzolná. Hogy ez hamvába holt cselekedet (lenne), az terjedelmi megfontolásokkal magyarázható. Mégis (és sommásan): a kor, amelyben (eddig) éltem, nem lehetetlenítette „önmegvalósításomat”, lehetőséget adott kardinális életcéljaim elérésére, sok tekintetben pedig plusz ajándékokkal halmozott el. (Hasonló beismerés tekintetében emlékezetes számomra egy nálam bő másfél évtizeddel idősebb holland orvoskolléga „vallomása”, aki egy szűkkörű WHO-tanácskozás napjaiban, vacsoraidőben felidézve azt, hogy a háborút követő években neki és a felnőttkor küszöbéhez ért barátainak szinte egyetlen szórakozási lehetősége volt a kisvárosi mozi kínálatán szereplő film megtekintése, fogalmazta meg, hogy álmaiban sem jelent meg az a jövőkép, ami életében lassanként valósággá lett.)

Gyermekkoromban Csikéria főutcáján, a végtelen hosszúnak tűnő, egyetlen makadámborítású Kossuth Lajos utcán napjában egyszer porzott végig oda- és visszamenet a Baja–Szeged között közlekedő buszjárat, kutyák csaholását, lovak megbokrosodását kiváltva, tyúkok végórját előidézve. A Hanga boltba árut Bajáról hozó teherautót legfeljebb hetente ha egyszer láttunk. Igaz, működött még az eredetileg Baja és Szabadka közti vasútnak ekkor már a csikériai „nagyállomásnál” blokkolt szakasza – a füstöt okádó, zakatoló gőzmozdony vontatta szerelvényre főlzással nagy kaland vette kezdetét: Bácsalmásra, pláne Bajára utazás, kivételesen pedig Budapestre, az Állatkertbe is eljutás. Az akkor még számos tanya övezte településen a ló vontatta szekér vagy szánkó jelentette a közlekedésnek is, terményszállításnak is eszközét, lakodalmakkor az ifjú pár és a násznép templomi esküvőre, utóbb a multság helyszínére vitelét esetenként főlzással is meghaladó számú felpántlikázott „rádlis”, parádés kocsit biztosította. És napjainkra hova változott a világ (mialatt magam kisgyermekből ötnokás nagyapává lettem): 2011. mindenszentekjének előestéjén a fél évszázaddal korábbiakhoz képest harmadára csökkent lakosságának község főutcáján is

végigautózva, a „haleszi” részen elhelyezkedő temetőjében is emlékezve – egyetlen ló vontatta négykerektűt és bakján ülőt leszámitva –, kizárólag áramvonalas személyautókkal és azzal érkezőkkel találkoztam (azon kívül a Kossuth Lajos utca pormentes és relatíve sima felületű aszfaltburkolatán a megengedett sebességnél érzékelhetően gyorsabban közlekedő kamionokkal). Azaz: a kor, amelyben (eddig) éltem, a motorizáció korának is jelölhető.

Általános iskolai tanulmányaim kezdetekor még létezett a palatábla (egy törött példányát ma is őrzöm), noha a betűvetést ceruzával kezdtük, majd tintába mártott fém-tollal folytattuk (gyakorta használva az itatóspapírt). Az egyik külföldre szakadt hazánkfa találmányaként jegyzett golyóstoll már nagyobbacská diákként szabadította meg korosztályomat a tintapacni elkövetésének vétségétől, aztán jött az elektromos írógép jelentette könnyebbség. A tanulás, szellemekben gyarodás lehetőségét – a családban, közösségekben szerzett információinkon, tanítóinktól-tanárainktól tanultakon túl – sokáig a „Gutenberg-galaxis” nyújtotta eszközök (könyvek, lexikonok, újságok, folyóiratok) biztosították. Az „információs szupersztrádával” történt első személyes találkozásom 1995-re esik, amikor első és ez ideig egyetlen tengerentúli utazásom alkalmával (Endre fiammal társban, a Nemzetközi Alkoholizmus és Kábítószer elleni Tanács, az ICAA 37. Nemzetközi Kongresszusának hazánkból egyedüli résztvevőjeként) „speciális kurzus” keretében San Diegóban működés közben is bemutatják számunkra a technikai csodát. Azaz: a kor, amelyben (eddig) éltem, a komputerkorszak beköszöntének is kora.

1957 októberének egyik reggelén Bácsbokodon az iskolába tartva, a templomkertben ért a hír, hogy a SZU-ban „Szputnyik”-ot bocsátottak Föld körüli pályára. Röviddel rá már a Lajka kutyával a belsejében Föld körül keringő Szputnyik-2-ről szolt a híradás. Történelmi léptékben kisvártatva – magam akkortájt már férj és kétgyermekes apa voltam, kéznnyújtásnyira orvosdoktorrá avatásom felemelő pillanatához –, 1969. július 20-án Neil A. Armstrong szkafanderében a Holdra lépve, így fogalmazott: „Kis lépés az ember életében, nagy lépés az emberiség történetében!”. Ami köré Verne Gyula még csak fantáziájában szótt történetet, a korban, amelyben (eddig) éltem, valóssággá lett: a kozmosz ember általi direkt felfedezése, meghódítása vette kezdetét.

Hogy pedig az orvostudományban, amelllett a mindennapi orvoslásban minő felfedezések, mekkora változások következtek be

abban a korban, amelyben (eddig) éltem, annak érzékeltetésére csak néhány mérföldkő: deklarálásra került a himlőnek világméretben történő eradikálása, bevezetésre kerültek és rutinműtétté váltak a szervtranszplantációk, a diagnosztikában polgárjogot nyert technikák jóvoltából beeláthatunk a belső szervekbe, illetve azok működésébe, a házi orvosi rendelőben – vagy akár otthon – a vizeletbe mártott többkomponensű tesztszalaggal („multistix”-szel) 30 mp múltán a klinikai tünetek alapján alaposan valószínűsíthető kórisme megerősítéséhez juthatunk (és hosszan sorolhatnánk).

Abban a korban, amelyben (eddig) éltem, váltak tömegesen (hazánkban is) tv előtt ülökké és mobiltelefon használókká, autómétrón közlekedőkké, plázákban vásárlókká, télen is (talajt soha nem látott, hanem táploldaton nevelt növényen termett) paradicsomot fogyasztókká, krumplibogár- és parlagfű-környezetben élökké az emberek. Váltak egyúttal olyan információgazdag környezetben élökké, amelyben egyetlen világszerte ismert napilap hétvégi számának olvastán több „bit”-nyi információhoz jut(hat) korunk embere, mint egy átlagos 17. századi emberpéldány jutott (a maga környezetében élve mindennapjait) egész életében. (E döbbenetes információt a Londonban a „Nagy Hármas” egyikeként jegyzett újság, a The Times-szal kapcsolatban olvastam, amelynek egy hétvégi, „kettős” számának ott, helyben, egy parkban „végigbongészése” kapcsán személyesen is meggyőződhettem arról, hogy nemcsak „vastag”, de fölöttébb információgazdag sajtóorgánumról van szó.)

És világunk abban a korban vált az „embryo-transzfer”-nek is, géntechnológiának is, az atomfenyegetettségnek is, nanotechnológiának is – és sok minden másnak (korábban nem létezett jónak is, rossznak is) – világává, amelyben én (eddig) éltem.

Mіндеzen leírtak alapján nem túlzás az általam Mikola István dr-tól Felsőszentivánon egy, a községben rendezett nemzetközi konferencia napjaiban hallott sommás megállapítás: „Korunkban élni önmagában intellektuális élmény!” (Teszem hozzá rögvest: bárha a Föld valamennyi, most már 7 milliárdot meghaladó lakosa aláhúzná e megállapítás jogosságát!)

Hogy pedig mit tartogat az a kor immár 7 milliárdot meghaladó embertársaim és magam számára, amelyben (mostantól) élni fogok, és mit az azon túli korok (gyermekeim, unokáim és nemzedékeik kora), a tekintetben jövődőlésnek csak utolsó sorban szab határt az írásnak már csak illendőségből is behatárolt terjedelme..

Péter Árpád dr.

A bajai „Nyolcak”

Kortárs bajai művészek kiállítása a Bácskai Kultúrpalotában

Jó hír és öröm, hogy létezik még a Temenos – van „tűz, templom, kör, hely, amit az ember az istennek szentel – mágikus tér, ahová az ember belépve saruját leveti, mert szent föld az, ahol az emberi világ megszűnik, ahol a szellem tüze ég, ahol az ember nem ember többé, hanem a világ-egyetem kozmikus fia, ahol, mint Mallarmé írja: létünk autentikussá válik. Mert az emberélet rendjét, szépségét, magasságát, nemességét a Temenosban őrzik.” A költő az, aki ezt a helyet megteremti – mondja Hamvas Béla – ő az egyetlen, aki őrzi a hagyományt, aki vigyáz a rendre. A költő, s tegyük hozzá a művészet valamennyi „költőjét”: képzőművészt, zeneművészt, színművészt, táncművészt. A művész: az arisztokrata és a bolond, aki kézmozdulatával, emberi tartásával, pillantásával, alkotásával bizonyítja nekünk nap-nap után, hogy többek vagyunk azoknál a kényszerűségeknek, melyek körülvesznek bennünket.

A bajai „Nyolcakra” Csegöldi Erika textil- és ruhatervezőművész, Farkas L. Zsuzsa grafikusművész, Fodor Ilda keramikumművész, Harmath István szobrászművész, Jászberényi Matild iparművész, Kántor József iparművész, Mészky Mészáros Gábor keramikumművész, Sipos Loránd grafikusművész – a Jelky András Szakképző Iskola Művészeti Tagozatának nyolc képzőművészére már régóta gyanakodhatunk.

A Jelky András Szakképző Iskola és Kolégium Művészeti Tagozatának léte, művészetpedagógiai programja, tevékenysége ma már megkerülhetetlen, ha a kortárs bajai, kortárs bácskai művészeti életről beszélünk akár történeti, akár művészetelméleti, eszté-

tikai, akár pedagógiai tekintetben. Az intézmény falai között megvalósuló tehetséggondozás, alkotótevékenység és művészetoktatás magas szakmai színvonala, a művésztanárok és a növendékek országos és nemzetközi ismertsége és elismertsége nem csak számukra, vagy az intézmény számára, de Baja város számára is az egyik legértékesebb szellemi tőke. (Csak néhány Magyarországon működő szakképző iskola büszkélkedhet azzal, hogy tanári karának minden oktatója hivatásos művész is egyben.)

Régóta „gyanakszunk” tehát, hogy ők nyolcan „aristokraták és bolondok”, akik alkotásaikban nap-nap után bizonyítják nekünk, hogy többek vagyunk azoknál a kényszerűségeknek, melyek körülvesznek bennünket. Hogy többek vagyunk azzal, ha lehajolunk épített környezetünk egy-egy részletéhez, ha archaikus művészeti hagyományainkba öltöztetjük át a világot, ha organikus plasztikai formákkal üzenünk egymásnak, ha monumentális emlékművekkel őseink tiszteletére szólítunk fel, ha szorosan összefonódó gyapjúszálak melegét kínáljuk a fázó lelkeknek, ha művészi alázattal irányt mutatunk, ha kulturális örökségünk darabjait mindig újraalkotó módon használjuk fel, teremtjük újjá. A Honpolgár teljes számát kitöltené, ha mindnyájuk alkotótevékenységéről átfogó képet szeretnék adni, de az elmúlt 15 évben – hála Istennek – volt lehetőségem mindnyájuk művészetének mélyebb megismerésére és interpretálására, a *Bajai Honpolgár* hasábjain is olvashatók voltak írásaim.

Amit ez alkalommal mégis szeretnék kiemelni: nyolcuk közös nevezője (az intézményen kívül természetesen), a jel-típusú művészi megközelítés fontossága eddigi életművükben. A jel-típusú művészi megközelítés, amelynek jellemzője az apolitikus-ság és az arisztokratizmus, a távolságtartás és a tartózkodás, amely persze nem létezhet nyitott és toleráns fogadó légkör, civil közönség nélkül. Tegyük hozzá: a kortárs művészeti lét (és most a magas művészetre gondolok) erősödő térvesztése, levegőhiánya sajnos nem kedvez most ennek az alkotói magatartásnak. Pedig az egyértelműen szétváló nyolc sajátos mitológia teremtése, a mitikus önfelmutatás, a művészi igényesség, a jelben-létezés méltósága a kiállító művészek valódi modernségéről tanúskodik, valódi modernségét tárja elénk.

A valódi művész mindig csendben, alázattal, határozottan, de rejtőzködve tárulko-

zik ki, érzékeny lényét nehogy a profán világ elpusztítsa. Őrzi a szent helyet, a mágikus teret, ahová a beavatottak is csupán sarujukat levetve léphetnek. A Bácskai Kultúrpalotában 2011. december 5. és 2012. február 15. között látható kiállítás is rejtőzködve tárulkozik ki. A színek, formák és felületek, a felszín mögött ezek a művek a múltat idézik fel nekem: azt a kort, amelyben a rend és a szépség még értékek alapján épült, és a tömeg nem hitte el önmagával, és mások sem tudták elhittetni velük, hogy „minden megtanulható”. Mert hogyan lenne megtanulható a királyság, a főnemesség és a papság? A művészet sem az.

De ők nyolcan nem is a művészetet oktatják, hanem művésztetre nevelnek. Ahogyan a 19. század utolsó évében a maig egyik legjelentősebb művészi kvalitású és hatású alkotóközösség, a Nagybányai Festőiskola egyik alapítója, Thorma János fogalmazott a művészeti nevelés kérdésében (mely elvek és alapvetéseinek alkalmazása egyébként maig kimutatható a képzőművészeti főiskola és egyetem programjában is): „... a magyar művészet föllendítésére két eszköz parallel működése szükséges, e két eszköz pedig: a művészek nevelése és a közönség nevelése.” A művészek nevelése egy arra alkalmas művészeti iskolában, s a közönség nevelése az autonóm művészek tevékenysége által.

A két oldal bár látszólag különválnak, valójában elválaszthatatlan, hiszen az autonóm művész létehez nem csupán tehetség szükséges, hanem egyfajta dialógus, kommunikáció is. Mert a művészek pályáját nem pusztán a tradíció és az invenció határozza meg, hanem a művészet formális és informális intézményrendszere is. A művészeti képzés, a kiállítási lehetőségek, a publicitás, a kritikusok, a műértők és műgyűjtők, a mecénások ismerete is elengedhetetlen feltétele a sikeres művészi létezésnek – ahogyan egy város sikeres, elismert kulturális, művészeti, szellemi létezésének is.

A 20-21. századi magyar művészeti intézményrendszer (iskolák, művésztelpek, kávéházak, kiállítóterek) fontos háttérként, kontextusként ölelték és ölelik át, gondozzák és táplálják a művészetet. Ezek a helyek nem csupán az egyes művészek személyes pályáját befolyásolhatják, nemcsak művészeknek és műveknek biztosíthatnak találkozási lehetőséget, de legtöbbször a művészettörténet nagy folyamataiban is kitüntetett szerepet játszhatnak. Eklatáns példa eb-

Pethő Attila megyei közönségdíja

A VOSZ Bács-Kiskun Megyei Szervezete és a Prima Primitissima alapítvány képviselői december 1-jén adták át a 2011. évi három Megyei Prima díjat és a közönségdíjat. Nagy örömünkre az utóbbit a Magyar zeneművészet kategóriában jelölt Pethő Attila nyerte el.

Gratulálunk!

ből a szempontból a Gresham kávéház, melynek stílusa (posztnagybányai) mindmáig meghatározó tényezője, inspirációs forrása a magyar művészetnek, nem utolsósorban azért, mert az ottani művészasztal tagjai közül kerültek ki 1945 után a Képzőművészeti Főiskola mesterei is.

S a Gresham-kör tagjai voltak azok, akik 1935-37 között ajándékaikkal a bajai múzeum alapjait is megteremtették, s akiknek köszönhetően 1937-ben megnyílt (éppen Baján) Magyarországon az első kortárs modern képtár. A KUPA-ban kiállító művésztanárok, alkotóművészek egyébként 2002-ben a Gresham-kör utódaiként, műveik ajándékozásával, a képzőművészeti gyűjtemény gyarapításával a bajai múzeum új mecénásai is lettek.

A kávéházak, galériák, alternatív kiállítóhelyek, majd az őket felváltó klubok az 1980-as évek végén megjelenő magángalériák feltűnéséig meghatározó elemei voltak a magyar képzőművészeti struktúrának. Ahogyan az elmúlt két évtizedben tendenciózsúvá váló művészeti paloták, kúriák, a szentendréni készülő Művészet Malom: egy új horizontot nyitott a kulturális, szellemi, művészeti létezés intézményrendszerében. Ennek a tendenciának, kulturális evolúciónak köszönhető a Bácskai Kultúrpalota léte is.

2001-ben ugyanis a KUPA-ban kiállító alkotók (más bajai művészekkel, közművelődési szakemberekkel együtt) levelet írtak Baja város polgármesterének, akit arról igyekeztek meggyőzni, támogassa, pályázati forrásból segítse elő Reich Farkas és Fiai – utóbb Bajai Áruházként elhíresült – épületének kulturális célú átalakítását. Van tehát szép, az együttgondolkodásra inspiráló kulturális sikertörténetek városunkban, melyek méltó folytatást érdemelnek. Itt van példának okáért a Baján született két, mára nemzetközi rangúvá vált képzőművészeti seregszemle: a 12 éve zajló Szabadtéri Installációs Kiállítás és Akcióművészeti Bemutató, valamint a 2007-ben indult Víz és Élet Biennálé, mely a személyi (a projekt szervezői), anyagi és tárgyi feltételek hiányában kicsúszhat a város kezéből, s a későbbiekben más települések tűzhetik bokrétaiként a kalapjuk mellé. Ez pedig mindnyájunk, de főként Baja város számára nagy veszteség lenne.

Egy olyan ünnepi alkalom, mint a Jelky-s művésztanárok kiállítása azonban, bevalom, megnyugvással tölt el. Örülünk, hogy a Múzsák templomába levetett sarujával sok kedves vendég érkezett, akik közül természetesen voltak művészek, műértők, műkedvelők, művészetszeretők és kíváncsiskodó

laikusok egyaránt. S ez reménységre ad okot. Kincses Bácska szellemi és kulturális központjában Baján, a Bácskai Kultúrpalotában, a Jelkys művésztanárok kiállításának megnyitó ünnepe reményt nyújt annak a restanciánknak a kiegyenlítésére, amit 1927-ben Fülep Lajos is megfogalmazott váro-

sunk művészeti életét, a művészeti nevelés ügyét áttekintve a Nemzeti Szalon harmadik bajai kiállítását megnyitó szavainak konklúziójában: nem a művészetnek van szüksége közönségre, hanem a közönségnek van szüksége a művészetre.

Kovács Zita

Egy étlap tanúsága

Főispáni beiktatás Baján a 20. század elején

1873-ban lett Baja törvényhatósági jogú város ez azt jelentette, hogy nem volt alárendelve a vármegyének. A dualizmus korában a városok is saját főispánt kaptak. Sok esetben több városnak volt egy főispánja, vagy a vármegye székhelyének - mely törvényhatósági jogú város volt - mégis ugyanaz volt a főispánja, mint a vármegyének. Baja legtöbbször Szabadkával került párba, azaz közös főispán alá. Ezért legtöbbször a főispán nem lakott a városban, bár a városházán külön lakosztályt alakítottak ki számára. 1906-ban Kossuth Lajos unokaöccsét (nővérének unokáját) nevezték ki bajai főispánná. Ambrozovits Lajos személyében először fordult elő, hogy csak Bajának volt a főispánja. 1910-ben a pártpolitika változása, az új kormány miatt Ambrozovits Lajos kérte felmentését. Ekkor kérdésessé vált, hogy újraegyesítik-e a Bajai főispánságot valamelyik másik városával. Végül a Szabadelví párt emberét, kamjonkai ifj. Szemző Gyulát (1881-1955) nevezték ki. (Mátyás és gr. Somssich Augusztia legkisebb fia, nagybátyja volt Szemző Gyula [1842-1910] országgyűlési képviselő, szegedi biztos, a Bács-Bodrogh Vármegyei Gazdasági Egyesület elnöke.)

A beiktatási ünnepség, korabeli kifejezéssel installáció 1910. március 16-án volt. Az ünnepség már reggel elkezdődött, mert a városi küldöttség egy része már 5 órakor kiutazott Bácsbokodra, hogy a vónattal érkező új főispánt fogadja. Szemző Gyulát négyfogatú díszhintóval vitték a városházára a lobogódíszbe öltözött városon keresztül, a főispáni lakásba. A díszfelvonulás része volt a bandérium és a tűzoltók is zenekarokkal. Fél 10-kor kezdődött a díszközgyűlés ősi szokás szerint a plébánia (Szent Péter és Pál) templomban. A mise után folytatták a díszközgyűlést a főispán beiktatásával. Az eskü letétele után hangzott el a főispáni székfoglaló beszéd, majd a főjegyző vagy a tiszteletbeli főjegyző mondott üdvözlő beszédet. Ezután az előzőleg jelentkezett hatóságok, hivatalok, testületek, egyletek tisztelegtek az új főispán előtt. Ezután vonultak át a kaszinóba, ahol már oldottabb keretek között folytatódott az ünneplés, illetve a város megvendégelte a főispáni beiktatásra érkező megyei tisztviselőket, más városok és az egyház küldötteit.

Délután fél kettőkor kezdődött a díszebéd. Az ebédet Preimájér Pál, a kaszinó vendéglőse készítette. Halmosi Zoltánnak, a bajai Duna Wellness Hotel ügyvezető igazgatójának gyűjteményében található egy étlap az „ifj. Szemző Gyula főispán Úr Ó méltóságának rendezett ünnepi Ebédéről”. Ezen az étlapon a következő menü olvasható:

Ragu leves

Erő leves

Fogas majonézzel

Tok, tartár-mártással

Tüzdelt bélszín

Bélszín és borju-szeletek

díszes körözéssel

Idei liba / rántott csirke befőttel

Pulyka/malac sült uborka és fejes saláta

Fagylalt /parfé ostyával

Vegyes gyümölcs

Ananász

Fekete kávé

Italok:

Borok: asztali, vörös burgundi,

Chatou Palugyai

Pezsők

Az ebéden részt vevők választhattak az egyes fogások közül (az első fogás például kétféle leves volt). Erről eszünkbe juthat Tóth Kálmán egyik anekdotája, mely szerint az 1870-es években a bajai politikai urak végigetek egy nyolcfogásos ebédet, megittak mindenféle jó borokat és egy-két üveg francia pezsgőt is, drága szivarra gyújtva keserűen sóhajtottak fel a dívánon: „Negyedik Béla óta nem volt ilyen ínség Magyarországon!” Ez egy igazi bácskai anekdota az itteni nagy lakomákról.

A főispáni beiktatás díszebédjén részt vevők kitűnő ellátást kaptak, hiszen az ételt a város egyik legjobb vendéglőse készítette. Magyar – részben bácskai – pezsgőt ittak. A promontori (ma: Budafok) pezsgőgyárat ugyanis 1882-ben Törley József bácskai nagybirtokos alapította francia mintára. A „Chatou Palugyai” pedig az 1900. évi párizsi világkiállításon nagydíjat nyert bor volt. A pozsonyi vendéglős,

Palugyai Jakab, a Zöldfa Szálló tulajdonosa, udvari szállító készítette, illetve ebben az időben már a fia. Az étlapon nem szerepel, hogy háromféle félliteres savanyúvízből (Gieshübli, Szalvator, Ágnes forrás) is választhattak, amit Drescher Gyula fűszerkereskedőtől vásároltak erre az alkalomra.

A bor és a pezsgő fogyasztása közben hangzottak el a felköszöntők. Ezek sorrendjét az étlapon is rögzítették. Az első felköszöntőt a királyra ifj. Szemző Gyula mondta. A másodikat, mellyel a főispánt üdvözölte, dr. Hegedűs Aladár. A harmadikban a város közönségét báró Vojnits István élte. Az érsek üdvözlését, mivel Városház Gyula beteg volt (ebben az évben halt meg), dr. Horváth Győző kanonok adta át. Dr. Boróczy Kálmán mondott felköszöntőt az érsekre, a katonákra Weisz Nándor tanácsnok.

A banketten 350-en vettek részt az újságok szerint. A vendéglős számlája szerint 319 teríték volt. 224 bajai és 95 vidéki volt jelen. 300 üveg pezsgő fogyott. Az ebéden a jó hangulatot az egyik leghíresebb zenekar, Dankó Lajos bandája biztosította. A Bajai Közlöny szerint az installáción megjelent notabilitások: „báró Vojnits István, dr. Purgly Sándor szabadkai főispán, Latinovits Pál, Schmausz Endre ny. főispán, Vojnits Sándor voltogy. képviselő, Ertl Jánosogy. képviselő, Szemző István, Szemző Károly, Vermes Béla...”

Az ebéd fél ötig tartott, ekkor kezdték meg a „kivonulást” a vasútállomásra az öt órakor Zomborba induló különvonathoz.

Szemző Gyula 3 évig töltötte be ezt a tisztséget, mégis élete további részében nyugalmazott főispán volt, hiszen ennél magasabb hivatalt többé nem kapott. Főispánként a magyar irodalomba is bevonult, Kellér Andor *A főispán* címmel írta meg életregényét. (Ő írja, hogy „Szemző Gyula tehát a Noszty-fiú”. Mikszáth Kálmán *A Noszty fiú este Tóth Marival* című regényének egyik forrása valóban ifj. Szemző Gyula és Ungár Piroska esete volt, melyről 1901-ben az egész országban beszéltek – például Nagyváradon Ady Endre is cikket írt erről.)

A bemutatott menükártya történeti értékét adja, hogy a számos Baján tartott főispáni beiktatási ebéd közül ennek az egyiknek maradt fenn a menükártyája.

Fábián Borbála

A Bajai Honpolgár tartalommutatója

2011. (22. évfolyam)

1. szám (január)

DÁNIEL József: In memoriam Schmidt Antal. 1. r. A gyermekévek (1-4.o.)
 Városi kitüntetések (4.o.)
 Akadémiai elismerés (5.o.)
 BÁLINT László: Egy különleges könyvről (5.o.)
 PÉTER László: Szenvedély és szolgálat. Tanulmányok a hatvanesztendő Silling István tiszteletére (6-7.o.)
 LAKI Ferenc: Katasztrófák környezetünkben. 6. r. Összefogások a katasztrófák megakadályozására (8-9.o.)
 B. L. [Bálint László]: A Dunától a Tiszáig. Bács-Kiskun megye – Fotóalbum (9.o.)
 KELEMEN István: Szelektív gondolatok (10-11.o.)
 KOTHENCZ Kelemen: Hejehuja a Kis Hujában (12-13.o.)
 MAYER János: Egy romos kastély régi urairól (könyvismertetés) (13-14.o.)
 A szerkesztőség közleménye (14.o.)
 [DELY Géza]: És Shakespeare mondá: „Színház az egész világ!” Reflexiók a Rábl Szintársulat Szerelmes Shakespeare című előadásához (15.o.)
 B. SZABÓ Orsolya: Szerelmes Shakespeare, avagy klasszikusok újratöltve (15.o.)
 LEX Orsolya: „És tükrünk szétszört darabjait Shakespeare úr ragasztja, foltozza itt...” (15-16.o.)
 JÁSZ Anikó: A Bajai Honpolgár tartalommutatója 2010. (17-19.o.)
 BÁLINT Attila – NEBOJSZKI László: Adomák Bácska múltjából (19.o.)
 NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: a kis télizöld (19-20.o.)

2. szám (február)

MARUSA Andrea: Táncalkalmak Érseksánadon (1-5.o.)
 DÁNIEL József: In memoriam Schmidt Antal. 2.r. A gimnáziumi és az egyetemi évek (5-8.o.)
 BÁLINT László: Egy 20. századi sors. Péter László: apa és fia – Takáts Lajos és Takáts Endre (8-9.o.)
 FÁBIÁN Borbála: Veszendőbe indult iratok. a bajai levéltár viszontagságai a 20. század közepén (10-11.o.)
 BÁLINT László: Kárpáti Egon (1939-2010) (11-13.o.)
 LAKI Ferenc: Városunk és környéke téli madarai (13-14.o.)
 BÁLINT László: Száz éve született dr. Újpeéry Elemér (15.o.)
 KOVÁCS Zita: Baráti György emlékére (1942-2010) (16.o.)

MAJORCSICSNÉ Ujjady Krisztina: 25 éves a Vizuális Iskola. Jubileumi kiállítás volt Vizus növendékek alkotásaiból (16-17.o.)
 VÖRÖS Henriette: Gondolataim a jubileumról (17-18.o.)
 LŐRINCZ Gergely: Bukovina – istenségi életkép. Kinek mit juttatott a sorsa (18-19.o.)
 NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: a kis tyúktaraj (20.o.)

3. szám (március)

FÁBIÁN Borbála: Tóth Kálmán szülőháza (1-3.o.)
 DÁNIEL József: Egy hiányzó tablókép története (3-5.o.)
 BÁLINT László: Búcsú Külley Leától (6.o.)
 MAYER János: A rockvilág nagy halottai az elmúlt évben (7-9.o.)
 ESNAGY József versei (9.o.)
 BÁLINT Attila: Mészáros Lázár az első független magyar kormány hadügyminisztere hamvainak végső nyugalomra helyezése Baja, 1991. március 15. (fotók) (10-11.o.)
 DÁNIEL József: In memoriam Schmidt Antal. 3. r. Az alkotómunka termékeny évei (12-15.o.)
 MARUSA Andrea: A korosztályok táncélete Érseksánadon (16-19.o.)
 LÁSZLÓ Szabolcsné Besseneyi Elvira: Olvasói levél (19.o.)
 BÁLINT Attila – NEBOJSZKI László: Adomák Bácska múltjából (19.o.)
 NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: az aranyeső (20.o.)

4. szám (április)

FÁBIÁN Borbála: A Pilák-ház, Pilaszanovics-kastély a bajai Szentháromság téren (1-4.o.)
 PÉTER László: Szent-Györgyi Albert amerikai napjai (5-7.o.)
 Baja Hírmevéért Díj 2011. (7.o.)
 DÁNIEL József: In memoriam Schmidt Antal. 4. r. Aki ablakot nyitott a világra (8-12.o.)
 BÁLINT Attila: Léphaft karikatúrák (13.o.)
 Helyreigazítás (13.o.)
 DÁNIEL József: Békésy György (1899-1972) [1. r.] (14-15.o.)
 Posványos. Görbe Ferenc felvételei (16.o.)
 KOTHENCZ Kelemen: Szellemi kulturális örökség mint közösségi erő (17-18.o.)
 FÁBIÁN Borbála: Amikor Tóth Kálmán a bajai gimnáziumba jelentkezett tanárnak... (18.o.)
 BÁLINT Attila – NEBOJSZKI László: Adomák Bácska múltjából (19.o.)
 LAKI Ferenc – NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: a száratlan kankalin (20.o.)

5. szám (május)

BÁLINT László: A címlapképről jut eszembe (1.o.)
 KOVÁCS Zita: Boldog John Henry Newman-templom (2.o.)
 DÁNIEL József: Buda és Pest útra kel (2-3.o.)
 PETRI Pál: Ismerkedésem a villannyal. Gyerekkori emlék (3-4.o.)
 DÁNIEL József: Békésy György. 2. r. (4-7.o.)
 SZATHMÁRY Zsolt: „Ha életünk során csak egyszer tudunk segíteni, már megérte, hogy vagyunk.” (7-8.o.)
 KOSZTOLÁNYI Károly: Emlékezés Sulyok János Ignác tanár úrra (8-9.o.)
 SZEBÉNYI Tamás: Szib Márti – Mártikám (vers) (9.o.)
 LAKI Ferenc: Az évszakok és virágos növényeik (Tavaszi) (10-11.o.)
 MERK Zsuzsa: Richter Ilona képei előtt (12.o.)
 MAYER János: Vendégtanárként Marosvásárhelyen (12-15.o.)
 FALUDI Gábor: Impressziók, jegyzetek egy könyvről (15-16.o.)
 STETINÁNÉ Tatár Hajnalka: Helyzetkép a távlati vízbázisokról (16-18.o.)
 BÁLINT László: A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat évkönyvei (18.o.)
 BÁLINT Attila – NEBOJSZKI László: Adomák Bácska múltjából (19.o.)
 LAKI Ferenc – NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: a kökény (19-20.o.)

6. szám (június)

DÁNIEL József: Szentély csendje őrzi álmát (1-3.o.)
 NOTHOF Éva: A madarasi Nagyboldogasszony-templom (3-6.o.)
 FÁBIÁN Borbála: A Polgáregylettől a Tóth Kálmán Polgári Kaszinóig (6-10.o.)
 BAKY Péter: Fejes István emlékkiállításán (10-11.o.)
 KOVÁCS Zita: Művesház (11-13.o.)
 FALUDI Gábor: Dr. Wisnovszky Iván és Baja (13.o.)
 WISNOVSZKY Iván: Duna jeges árvízi emlékek 1956-ból (13-14.o.)
 MAYER János: B. Horváth István új verseskötetéről (15.o.)
 VÖRÖS Gabriella: Kivonat a Madaras – Halmok kötet szerzői Bevezetéséből, némi módosítással (16.o.)
 Előzetes híradás egy régen várt könyvről. Schmidt Antal: Életem széljegyzetei – válogatott írások (16.o.)
 KOTHENCZ Kelemen: Éjjeli őrég Baján az 1830-as években (17.o.)

DÁNIEL József: Egy szangvinikus madártudós (18.o.)

A Bajai Honpolgár Alapítvány beszámolója a 2010. évi közhasznú tevékenységéről (19.o.)

BÁLINT Attila – NEBOJSZKI László: Adomák Bácska múltjából (19.o.)

LAKI Ferenc – NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: az üstökös gyöngyike (19-20.o.)

7. szám (július)

NEBOJSZKI László: A hálótagapogató (1-2.o.)

NEBOJSZKI László: Grósz József kalocsai érsek emléke (2-3.o.)

MELCHER Ferenc: Az erdőgazdálkodás jelentősége az ADUKÖVIZIG működésében (3-5.o.)

SZEBÉNYI Tamás: Fortunához (vers) (3.o.)

KABDEBŐ Tamás: Sulyok Ignác János (6.o.)

JÁVOR Béla: Bajai halászlév(ek) (7.o.)

DÁNIEL József: „Hírhedett zenésze a világnak” 1. r. (7-11.o.)

MAYER János: A szélsőségek olimpiája. 75 éve zajlottak a berlini Olimpiai Játékok. 1. r. (11-15.o.)

PÉTER Árpád: Forint-egyenértékűség Baja, 2011. május 4. (15-17.o.)

Helyreigazítás (17.o.)

PATOCSKAI István: Beszámoló egy világbajnokságról. Opatija, 2010 (17-18.o.)

BÁLINT Attila – NEBOJSZKI László: Adoma. Kivételesen nem Bácska múltjából, hanem a bajai halászléfőzéshez kapcsolódva (19.o.)

NEBOJSZKI László – MÓRO CZ Attila: Védendő védtelenek: a lapátorrú vagy kanalas tok (19-20.o.)

8. szám (augusztus)

KOTHENCZ Kelemen: Kézműves örökség virtuális térben (1-2.o.)

WICKER Erika: 10 éve halt meg Kőhegyi Mihály (3.o.)

BÁLINT László: Bajai diák gyászbeszéde Széchenyi fölött (4-5.o.)

DÁNIEL József: „Hírhedett zenésze a világnak” 2. r. (5-8.o.)

MARUSA Andrea: VIII. nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató tudományos konferencia (8.o.)

NEBOJSZKI László: Habsburg Albrecht főherceg nyughelye (9.o.)

LAKI Ferenc: Az évszakok és virágos növényeik (Nyár) (10-11.o.)

MAYER János: A szélsőségek olimpiája. 75 éve zajlottak a berlini Olimpiai Játékok. 2. r. (12-17.o.)

B. L. [Bálint László]: Bajai Honpolgár Könyvek 5. (17.o.)

BÁLINT Attila – NEBOJSZKI László: Adomák Bácska múltjából (18.o.)

NEBOJSZKI László – MÓRO CZ Attila: Védendő védtelenek: a fehér gólya (18-20.o.)

9. szám (szeptember)

Máriakönyve – Vodica 1811-2011 (1.o.)

DÁNIEL József: A rádium regénye. 1. r. (2-4.o.)

MARUSA Andrea: A református leányviselet Érsekcsanádán a 20. század első felében (5-8.o.)

SZEBÉNYI Tamás versei (8.o.)

NEBOJSZKI László: Ünnepek a katymári Vodícán (9.o.)

LAKI Ferenc: Az élővilág sokfélesége. 1. [r.] A sokszínűség néhány mutatója (10-11.o.)

AKNAI Tamás: Klossy Irén visszatekintő kiállítás előtt (11-14.o.)

NEBOJSZKI László: „Nem a jelennek, hanem a jövőnek” 1. r. (14-17.o.)

FÁBIÁN Borbála: Bauer Antal sírköve (18.o.)

BÁLINT Attila – NEBOJSZKI László: Adomák Bácska múltjából (19.o.)

NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: az erdei fülesbagoly (19-20.o.)

10. szám (október)

NEBOJSZKI László: „Nem a jelennek, hanem a jövőnek” 2. r. (1-3.o.)

KOVÁCS Zita: 200 éves a Bajai Református Egyházközösség (4-5.o.)

NEBOJSZKI László: Keresztszentelés az országhatáron (6.o.)

FÁBIÁN Borbála: Vértes Honor, az utolsó bajai ferences házfőnök-plébános (7-9.o.)

DÁNIEL József: A rádium regénye. 2. r. (9-11.o.)

LAKI Ferenc: Az élővilág sokfélesége. 2. [r.] A hagyományos nemesítések (11-12.o.)

MAYER János: „Nyisd hát ki kapudat, kincses Kolozsvár...” Előadóként a VII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson (12-14.o.)

KIS Zoltán: Ladikkészítés Szeremlén (13-14.o.)

Helyreigazítás (16.o.)

KOTHENCZ Kelemen: Juhászok cimborázása a Három Kereszt csárdában (16-17.o.)

DÁNIEL József: A rádiójáték (18-19.o.)

BÁLINT Attila – NEBOJSZKI László: Adomák Bácska múltjából (19.o.)

NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: az egerészölyv (19-20.o.)

11. szám (november)

BÁLINT Attila: Dr. Habsburg Ottó és Miskolc Ferenc (1-2.o.)

DÁNIEL József: Habsburg Ottó (1912. november 20. – 2011. július 4.) (2-5.o.)

MAYER János – MAYER István: Székelykapu egy sváb faluban. Etnikumok és népcsoportok összeolvadása a jelképek és megemlékezések tükrében (5-9.o.)

LAKI Ferenc: Az évszakok és virágos növényeik (Ősz) (10-11.o.)

SILLING István: Máriakönyve, avagy a bajai Vodica története (12-14.o.)

LAKI Ferenc: Az élővilág sokfélesége. 3. [r.] A modern beavatkozások (14-15.o.)

DÁNIEL József: A rádium regénye. 3. r. (16-18.o.)

BÁLINT Attila – NEBOJSZKI László: Adomák Bácska múltjából (18.o.)

RAPCSÁNYI László: Mesés Baja. Sugovica, Toronyóra és a kicsi viza című készülő könyvhöz (19.o.)

NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: az árvalányhaj (19-20.o.)

Előfizetési felhívás (20.o.)

12. szám (december)

PETHŐ Attila: 20 éves az Ad Libitum Kórus (1-3.o.)

DÁNIEL József: Gábor Dénes (1900-1979) (3-4.o.)

KOVÁCS Zita: Mesterek, iskolák, tanítványok. A 90 éves B. Mikli Ferenc, a 80 éves Szurcsik János és a 70 éves Bálint Attila közös kiállítása (4-7.o.)

KOSZTOLÁNYI Károly: 70 éves a Keresztényszocialista Magyar Munkásmozgalm (8-9.o.)

JÁVOR Béla: Az ország püspöke (Száz éve született Belon Gellért) (9-10.o.)

MAYER János: Tisztelgés a mester előtt (11-12.o.)

SRAMÓ András: Emberek közöttünk. A Duna Fotóklub kiállításáról (13.o.)

Előfizetési díjak a 2012. évre (13.o.)

Ligeti László Képeim című fotókiállítását novemberben láthattuk a Sugovica ÁMK-ban. Ízelítő a szép kollekcióból (fotók) (14.o.)

MOLNÁR Antal: Soksevits Dénes: Horvátország a 7. századtól napjainkig (15-18.o.)

ZORN Antal: Dr. Habsburg Ottó utolsó látogatása Baján (18.o.)

NEBOJSZKI László: Új könyv Baja város utcaneveiről (19.o.)

NEBOJSZKI László: Védendő védtelenek: a mocsári nefelejcs (19-20.o.)

SZERZŐI NÉVMUTATÓ

Aknaai Tamás 9/11;

B. Szabó Orsolya 1/15;

Baky Péter 6/10;

Bálint Attila 1/19; 3/10; 3/19; 4/13; 4/19; 5/19;

6/19; 7/19; 8/18; 9/19; 10/19; 11/1; 11/18;

Bálint László 1/5; 1/9; 2/8; 2/11; 2/15; 3/6; 5/1;

5/18; 8/4; 8/17;

Dániel József 1/1; 2/5; 3/3; 3/12; 4/8; 4/14;

5/2; 5/4; 6/1; 6/18; 7/7; 8/5; 9/2; 10/9; 10/18;

11/2; 11/16; 12/3;

Dely Géza 1/15;

Esnagy József 3/9;

Fábián Borbála 2/10; 3/1; 4/1; 4/18; 6/6; 9/18;

10/7;

Faludi Gábor 5/15; 6/13;
 Görbe Ferenc 4/16;
 Jász Anikó 1/17;
 Jávor Béla 7/7; 12/9;
 Kabdebó Tamás 7/6;
 Kelemen István 1/10;
 Kis Zoltán 10/15;
 Kosztolányi Károly 5/8; 12/8,
 Kothencz Kelemen 1/12; 4/17; 6/17; 8/1;
 10/16;
 Kovács Zita 2/16; 5/2; 6/11; 10/4; 12/4;
 Laki Ferenc 1/8; 2/13; 4/20; 5/10; 5/19; 6/19;
 8/10; 9/10; 10/11; 11/10; 11/14;
 László Szabolcsné Besseneyi Elvira 3/19;
 Lex Orsolya 1/15;
 Ligeti László 12/14;
 Lőrincz Gergely 2/18;
 Majorcsicsné Ujjady Krisztina 2/16;
 Marusa Andrea 2/1; 3/16; 8/8; 9/5;
 Mayer István 11/5;
 Mayer János 1/13; 3/7; 5/12; 6/15; 7/11; 8/12;
 10/12; 11/5; 12/11;
 Melcher Feerenc 7/3;
 Merk Zsuzsa 5/12;
 Molnár Antal 12/15;
 Mórocz Attila 7/19; 8/18;
 Nebojszki László 1/19; 1/19; 2/20; 3/19; 3/20;
 4/19; 4/20; 5/19; 5/19; 6/19; 6/19; 7/1; 7/2;
 7/19; 7/19; 8/9; 8/18; 8/18; 9/9; 9/14; 9/19;
 9/19; 10/1; 10/6; 10/19; 10/19; 11/18; 11/19;
 12/19; 12/19;
 Nothof Éva 6/3;
 Patocskai István 7/17;
 Péter Árpád 7/15;
 Péter László 1/6; 4/5;

Pethő Attila 12/1;
 Petri Pál 5/3;
 Rapcsányi László 11/19;
 Silling István 11/12;
 Sramó András 12/13;
 Stetináné Tatár Hajnalka 5/16;
 Szathmáry Zsolt 5/7;
 Szebényi Tamás 5/9; 7/3; 9/8;
 Vörös Gabriella 6/16;
 Vörös Henriette 2/17;
 Wicker Erika 8/3;
 Wisnovszky Iván 6/13;
 Zorn Antal 12/18;

CIKKSOROZATOK MUTATÓJA

Békésy György (Dániel J.)
 1. rész 4/14;
 2. rész 5/4;
 Az élővilág sokfélesége (Laki F.)
 1. rész A sokszínűség néhány mutatója 9/10;
 2. rész A hagyományos nemesítések 10/11;
 3. rész A modern beavatkozások 11/14;
 „Hírhedett zenésze a világnak” (Dániel J.)
 1. rész 7/7;
 2. rész 8/5;
 In memoriam Schmidt Antal (Dániel J.)
 1. rész A gyermekévek 1/1;
 2. rész A gimnáziumi és az egyetemi évek 2/5;
 3. rész Az alkotómunka termékeny éve 3/12;
 4. rész Aki ablakot nyitott a világra 4/8;

Katasztrófák környezetünkben (Laki F.)
 6. rész Összefoglalás a katasztrófák megakadályozására 1/8;
 „Nem a jelennek, hanem a jövőnek” (Nebojszki L.)
 1. rész 9/14;
 2. rész 10/1;
 A rádium regénye (Dániel J.)
 1. rész 9/2;
 2. rész 10/9;
 3. rész 11/16;
 A szélsőségek olimpiája (Mayer J.)
 1. rész 7/11;
 2. rész 8/12;
 Védendő védtelenek (Nebojszki L., Laki F., Mórocz A.)
 Kis télizöld 1/19;
 Kis tyúktaréj 2/20;
 Aranyeső 3/20;
 Száratlan kankalin 4/20;
 Kökény 5/19;
 Üstökös gyöngyike 6/19;
 Lapátorru vagy kanalas tok 7/19;
 Fehér gölya 8/18;
 Erdei fülesbagoly 9/19;
 Egerészölyv 10/19;
 Árvalányhaj 11/19;
 Mocsári nefelejcs 12/19;

Összeállította: Jász Anikó

Védendő védtelenek: a közönséges mogyoró

A növényzet januárban még a fagy rab-ságában sínylődvé várja a melegebb évszak eljövételét. Lombkorona híján a gyenge és a felhők közül gyakran csak pis-lákolva előbukkanó napsugarak a fák csu-pasz ágai között akadálytanul átjutva érik el a talajt, miközben az erdőkben kanyargó patakok vize lassan susterogni kezd. Ilyenkor, a zord évszak végének és a kikelet közeledtének egyik csalhatatlan jeleként figyelhetjük meg a közönséges mogyoró (*Corylus avellana*) porzós virágait, amelyek élénk sárga, 3-6 centiméter hosszú barkáikkal üdítően hatnak a téli fák komor, sötét színei között. A levelek őszi lehullása után kialakult, kezdetben felfelé álló, rügyszerű, majd hengeressé váló kettes-hármas kinövések egyszerre csak nyúlásnak indulnak, csüngővé válnak, miközben zöldesbarna színük sárgászöldesre változik. Egy-egy lágy szellő vagy tavaszi fu-

vallat mozdítása nyomán belőlük sárga virágpor felhő kerekedik (egy barka 5-7 millió virágpor szemet termel), amely a kaptá-raikból ekkortájt már kimerészkedő méhek egyik első tápláléka. A kevésbé feltű-nő, nagyjából fél centiméter hosszú termős virágok tojásdad alakúak, belőlük csak kissé emelkednek ki a piros bibeszálak. A szél porozta mogyoró porzós és termős vi-rágai a növény különböző részein jelennek meg. A kifejlődő levélszerű kupacs harang alakú, a csonthéjas makk színe kezdetben zöldesfehér és puha húsú, később fokoza-tosan barnuló és megkeményedő héjú, amelynek csúcsa hegyes. Az egyesével vagy csoportosan álló termés ősszel lehul-lik, benne egyetlen mag található. A mo-gyoró termésének nagy a tápláló értéke, olajtartalma igen jelentős. Felhasználják a csokoládéhoz, a különböző sütemények-hez és a tortákhoz, de nyersen fogyasztva

is kedvelt csemege. Az emberiség történel-mének már korai időszakában felismerte kedvező tulajdonságait, ezt bizonyítják a kő- és bronzkori cölöpépítmények mellett az ásatások során talált mogyoróhéjak. A pleisztocén időszak leletei ugyanakkor jel-zik, hogy Közép-Európában az utolsó jég-korszak után a mogyoró vált uralkodóvá.

A nyírfafélék (*Betulaceae*) családjába tar-tozó közönséges mogyoró 2-5 méter ma-gasságú, tövétől több vezérraggal induló cserje vagy kisebb fa. Változó állású le-velei 6-10 centiméter hosszúak, 4-7 centi-méter szélesek, alakjuk tojásdad, szélük fű-részes. Színük felül sötétzöld, alul inkább világoszöld, a levélnyel hossza 1-2 centimé-ter. A mogyoró nagyjából 1600-1700 méte-res tengerszint feletti magasságig erdőkben, bokros részeken és patakpartokon szinte egész Európában elterjednek számít. „Ha kétszer rügyeznek, hosszú ősz lesz” – jegyez-

te fel a népi bölcsességet a mogyoróval kapcsolatosan Sinkovits Ferenc (*Bácskai magyar időjósítás. Csantavér népi meteorológiája*. Újvidék, 1997, 81. oldal). Rokona az óriás mogyoró (*Corylis maxima*), amelynek a közönséges mogyoróhoz képest nagyobb – mintegy 2,5-3 centiméteres – makkja fejlődik. A törökmogyoró (*Corylis columna*) szabályos kúp formában terebélyesedő koronájú, amelynek magassága meghaladja a 15 métert. A www.dendromania.hu című internetes oldal néhány természetes törökmogyoróról közöl adatokat: Heves megyében Gyöngyösön él egy 412, Tolna megyében Kajdacson egy 374 és Nógrád megyében Romhányon egy 347 centiméteres törzskörméretű példány. Mellettük a mogyorónak több, dísznövényként ültetett fajtája is létezik. A mogyoró termesztésével már az ókori görögök és rómaiak is foglalkoztak. A növény tudományos elnevezéséből a *Corylus* a görög korusz (sapka) szóból származik: a kupacs úgy fedi a termést, mint sapka a fejét. Az avellana a mai Olaszország Campania régiójában fekvő Avella település nevéből ered: az ottani mogyorót terjesztették el az ókori Róma légiói szerte Európában.

Nyelvünkben a mogyoróhoz több szólásmondás kötődik. Az értéktelen holmira nem csak a garassal, hanem a mogyoróval kapcsolatosan is mondják: „Nem ér [nem adnék érte] egy lyukas [férges] mogyorót.” Ha valami elfogyott, vagy a beszédben nincs már több érv, akkor „Kifogyott [kikopott] vmiből, mint (a) mogyoró a tokjából [a héjából].” Mindenben jól ellátott emberről tartják: „Teli van sovállott (azaz héjából ki-

A mogyoró nyár eleji, még világoszöld és puha termése

fejtett) mogyoróval a zsebe [feneke].” „[A]ki sokat válogat a mogyoróban, az férgeket talál.” – azaz, aki sokat válogat, az rosszul választ. „Megken vkit [egy kis] mogyorófahájjal.” – mondják arra, akit mogyoróvesszővel fenekelnek el. Régen pálcája a testi fenyítés eszköze volt: akit deresre húztak, ezzel kapta a kiszabott büntetést. Emellett varázsvesszőként is használták, amellyel kincset lehetett találni vagy tolvajt tudtak fogni. Természetfeletti erejét abból eredeztették, hogy szinte az összes növénynél korábban virágozva az élet jelképévé vált.

A közönséges mogyoró Baján és környékén sokfelé megtalálható. „Erdőkben, ligetekben s bokrok között, az összes dunamenti erdőben.” – írta róla Prodan

Gyula (*Bács-Bodrog vármegye flórája*. In: Magyar botanikai lapok. XIV. kötet, Budapest, 1915. 210. oldal). Kevey Balázs és Tóth Imre szerint Gemenc számos részén megfigyelhető, összességében „tölgykőrös-szil ligetekben és gyertyános tölgyesekben szórványos” (*Adatok a hazai Alsó-Duna ártér flórájához*. In: Kitabelia. V. évf. 1. füzet, 2000. 139. oldal). Mellette a törökmogyorót leginkább városunk utcáin láthatjuk, ahol, úgy tűnik, jól érzi magát.

Dr. Nebojszki László

A mogyoró barkái

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő:
Bálint László

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint Attila, dr. Dániel József,
Jász Anikó, Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, dr. Mayer János,
dr. Nebojszki László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számalszám: 11732033 20030119

Postacím:
6500 Baja, Oltványi Imre u. 14.
Telefon: 79/325-599

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.**